

Eveliina Ketonen

HUOLTO- JA TAPAAMISOIKEUSSOPIMUKSEN PROSESSI
RAUMAN LASTENVALVOJAPALVELUISSA

Sosiaalialan Ylempi AMK
Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi
2011

HUOTO- JA TAPAAMISOIKEUSSOPIMUKSEN PROSESSI RAUMAN LASTEN- VALVOJAPALVELUISSA

Ketonen, Eveliina
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan Ylempi koulutusohjelma, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi
Sosiaali- ja terveysalan Porin yksikkö, Maamiehenkatu 10, 28500 Pori, 02-6203000
joulukuu 2011
Ohjaaja: Vaininen, Satu
Sivumäärä: 58
Liitteitä: 4

Asiasanat: lastenvalvonta, eroperheet, tapaamissopimus, prosessi

Kehittämisen idea syntyi etävanhempien hädestä, kun he eivät syystä tai toisesta saaneet tavata lapsiaan, jotka asuivat lähivanhemman luona. Etävanhempien tekemä prosessikuvaus loi pohjan keskustelulle, jota käytiin lastenvalvojen yhteistyöpalaverissa Porissa ja sittemmin Raumalla. Arvion mukaan 5/100 eroparista ajautuu riitaan lapsen tapaamissopimukseen liittyen. Kunnan sosiaalitoimen lastenvalvonnan palveluissa tuotettava sopimus on vanhempien välinen sopimus, jossa lastenvalvoja edustaa lapsen oikeutta ja hänen etunsa toteutumista.

Tässä kehittämistyössä luotiin yhdessä Rauman lastenvalvojalapalvelun työntekijöiden kanssa prosessikuvaus sekä menettelyohje huolto- ja tapaamissopimus käytänteistä. Huoltojuudesta sekä tapaamisista sopiminen toteutetaan yhteistyössä lastenvalvojan sekä lapsen ja hänen vanhempiansa kesken. Kehittämisen tavoitteena oli prosessikuvauksen avulla luoda näkyväksi lapsen oikeudet ja avata vanhempien eroon liittyvää problematiikkaa sekä selkeyttää työhönsä perehtyville lastenvalvoille toimintaprosessin kuvaus. Prosessikuvausta mallinnettaessa erityistä huomiota kiinnitettiin tapaamissopimukseen liittyvien käytäntöjen avaamiseen, tarkentamiseen ja kehittämiseen sekä mahdollisiin toimenpiteisiin sopimuksen aikaansaamiseksi ottaen huomioon lapsen oikeudet sekä lapsen kuuleminen. Prosessikuvauksen myötä dokumentoinnin tärkeys sekä lapsen äänen kuuleminen nousivat tärkeiksi huomion kohteiksi.

Kehittämisen prosessi toteutettiin kehittävän työn menetelmiä käyttämällä; prosessityö, Bikva-menetelmä sekä kompetenssi-menetelmä. Kehittämistyön tekijä linkittyi lastenvalvojen välille tuottaen kirjallista osuutta herätellen kysymyksillä, sekä kokoamalla yhteen tapaamisilla sekä sähköpostin välityksellä tuotetun materiaalin. Prosessikuvauksen avulla kehitettiin työmenetelmiä ja löydettiin yhteisiä toimintamalleja lapsen edun toteutumiseksi. Toteutus tapahtui Rauman lastenvalvojalapalvelussa, neljänä tapaamiskertana. Tapaamisten välillä kehittämistyön tekijä oli yhteydessä lastenvalvojiin sekä heidän esimieheensä sähköpostilla ja näin kuvaukset saatiin läpinäkyviksi ja ymmärrettäviksi.

Prosessikuvaus, menettelyohje sekä prosessin toimintaohjelomake mahdollistavat Rauman lastenvalvojalapalvelun huolto- ja tapaamissopimusprosessin auditoinnin Laadunhallintajärjestelmä ISO 9001:2008 standardin mukaisesti.

RESPONSIBILITY AND MEETING RIGHTS AGREEMENT PROCESS IN THE CHILDSUPERVISOR SERVICES OF RAUMA

Ketonen, Eveliina

Satakunta University of Applied Sciences

Satakunta Polytechnic

Social Studies Degree Program in Social Services for Children, youth and family welfare

Unit of Social Services and Health Care in Pori, Maamiehenkatu 10, 28500 Pori, 02-620
3000

December 2011

Supervisor: Vaininen, Satu

Number of pages: 58

Appendices: 4

Keywords: Child supervising, divorced families, meeting agreement, process

The inspiration for the development idea was sparked by the distress of remote-parents, when, for a reason or another, they could not meet their children, who lived with local-parents. The process indication created by the remote-parents gave a solid base for conversation, used by childsupervisors' cooperation meeting, first in Pori and later on in Rauma. Based on approximation, 5 out of 100 divorced couples run into a conflict about the rights of meeting their children. The agreement, produced in the Social Services childsupervising of municipality, is a settlement of both parents, in which a childsupervisor represents the child's rights and his or her assets.

In this development assignment, together with the Rauma's Childsupervisors, the process description and procedure indication about childsupervision's procedures (custody and meeting agreements), was created. The agreement about custody and meeting rights is to be executed with the cooperation of childsupervisor, the children and his or her parents. The development assignments' objective was to, with the help of process description, display the child's rights and open up the problematic nature of the divorce of the parents, and to clarify the procedure indication to those getting acquainted with their childsupervising careers. While modelling the procedure indication, particular attention was directed to meeting agreement and opening the procedures within it, defining and developing and possible procedures to get into agreement, while child's rights and hearing the child was taken into account. Along the procedure indication, documentation and hearing the child rose to be the most important things.

The development assignment was executed with the methods of developing work; process work, Bikva-method and competence-method. The development assignment was executed with the method of developing work, where the development work employee linked themselves between the childsupervisors, creating written data whilst poking out questions, and grouping together material sent and received using email. The process indication was used to create and develop habits and standards of activity for the child's best. Implementation happened in Rauma's childsupervision, in four meetings. Between the meetings, the development work employee was in contact with the childsupervisors and their foremen with email, and thus descriptions were made transparent and understandable.

The process description, procedure indication and the process's directive form make it possible to audit Rauma's childsupervision's upkeep and meeting agreement process within the ISO 9001:2008 standard.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	6
2. PERHEDYNAMIIKAN MUUTTUMINEN	8
3. LAPSEN OIKEUDET	10
3.1 Laki huollosta ja tapaamisesta	10
3.2 Oikeus molempiin vanhempiin	13
3.3 Sopimuskäytännöt huolto- ja tapaamissopimuksissa	14
4. VANHEMPIEN ERO JA LAPSEN SUHDE VANHEMPIIN	15
4.1 Parisuhteen päättyminen - ero	16
4.1.1 Erokriisin vaiheet	18
4.1.2 Erokriisistä toipuminen	19
4.2 Lapsi eron keskiössä	20
4.3 Vanhempien yhteistyö erotilanteessa ja sen jälkeen	21
4.4 Lapsen ja etävanhemman suhde eron jälkeen	22
4.5 Lapsen vieraannuttamishäiriö (PAS)	23
5. SOSIAALITOIMEN TEHTÄVÄT JA TYÖNTEKIJÄN AMMATTITAITO	25
5.1 Lastenvalvoajapalvelun tehtävät	26
5.2 Asiantuntijuus lastenvalvoajapalvelussa	27
5.3 Yhteishuolto ja lapsen toiveet	28
6. KEHITTÄMISHANKKEITA JA TUTKIMUKSIA	29
7. KEHITTÄMISEN TAVOITE, TARKOITUS JA TEHTÄVÄ	32
8. KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS	33
8.1 Kehittämistyön historia ja alkuvaiheet	34
8.2 Projektin kuvaus	36
8.2.1 Bikwa – kehittämismenetelmä	38
8.2.2 Kompetenssi – kehittävää arviointia	40
8.3 Rauman lastenvalvoajapalvelussa ensimmäinen tapaaminen	44
8.4 Rauman lastenvalvoajapalvelussa toinen tapaaminen	45
8.5 Rauman lastenvalvoajapalvelussa kolmas tapaaminen	47
8.6 Kehittämistyön viimeistelyvaihe	47
9. KEHITTÄMISEN TULOKSEN ARVIOINTI JA TARKASTELU	48
POHDINTA	50
LÄHTEET	53
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Työn lähtökohtana oli alun perin etävanhempien esiintuoma hätä lastensa tapaamisista sekä valtakunnallinen kirjoittelu ”vieraannuttajavanhempi” (Parental Alienation Syndrome, PAS) oireyhtymästä, jossa tarkastellaan tapaamissopimusten toteutumattomuutta lähivanhemman estäessä lapsen ja etävanhemman tapaamisia. Arviolta 5/100 huolto- ja tapaamissopimuksesta vuosittain päättyy riitatilanteeseen lastenvalvojapalvelussa. Tapaamissopimusten tuottaminen lastenvalvojapalvelussa, ilman käräjäoikeuteen päätymistä, helpottaa vanhempien keskinäistä kanssakäymistä. Vanhempien riittävä yhteistyö edesauttaa etävanhemman ja lapsen tapaamisten toteutumista ja näin lapsen oikeuksien toteutumista. Tästä ovat kirjoittaneet mm. Broberg & Hakovirta 2009, Kääriäinen 2008, Koski 1995, Hannuniemi 2010.

Kuningas Salomo joutui aikanaan ratkaisemaan vaikean ongelman.
Kaksi naista synnytti lähes samalla hetkellä poikalapsen,
joista toinen kuoli ja toinen jäi eloon.
Kuolleen lapsen äiti vaihtoi yöllä lapset. Koska asiassa ei päästy
ratkaisuun, Salomo käski hakemaan miekan ja määräsi lapsen halkaistavaksi
niin että kumpikin saisi siitä puolet.
Silloin elävän pojan äiti pyysi, että lapsi annettaisiin toiselle kokonaisena.
Hän oli valmis luopumaan lapsesta koska rakasti sitä.
Kuolleen lapsen äiti taas oli halkaisemisen kannalla.
Viisas Salomo antoi pojan mieluummin sille äidille,
joka ymmärsi lapsen edun kuin sille,
jonka kanta perustui ehdottomaan tasapuolisuuden vaatimukseen
(1. kun. 3:16–28.)

Viittaus raamatun tekstiin osoittaa, kuinka samankaltaisten haasteiden kanssa työskentelemme edelleen tänäkin päivänä. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden määrät tuomioistuimissa ovat lisääntyneet voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana (Valkama & Litmala 2006, 2). Erotilanteessa molemmat vanhemmat kohtaavat menetyksiä, joista yhtenä he saattavat mieltää lapset eron voittoihin tai tappioihin. Lapsi saattaa muuttua vanhempien eroriidoissa riitakapulaksi sekä vanhemman psyykkisen vakauden kannattelijaksi. Näkemys parisuhteen epäonnistumisesta muuttuu riitojen myötä käsitykseksi lapsen edusta, jolloin vanhempi näkee usein oman vaikutuksensa lapseen myönteisenä ja toisen vanhemman kielteisenä. Ymmärrys vanhemmuuden katkeamattomuudesta erosta

huolimatta kasvaa usein hitaasti. Osassa huolto- ja tapaamisriitoja vanhemmilla ei ole koskaan ollut varsinaista parisuhdetta, vaan lapsi on saattanut syntyä lyhytaikaisen seurustelun tai satunnaisen suhteen seurauksena. (Auvinen 2006, 61–64.)

Tämän kehittämisen tavoitteena oli luoda prosessikuvaus sekä menettelyohje lastenvalvojalapalvelun toimenpiteistä (huoltajuudesta sekä tapaamisista sopiminen), jotka toteutetaan yhteistyössä lastenvalvojan sekä lapsen vanhempien kesken. Kehittämisen tavoite oli prosessikuvauksen avulla luoda näkyväksi lapsen oikeudet ja avata vanhempien eroon liittyvää problematiikkaa sekä selkeyttää aloittavalle lastenvalvojalle toimintaprosessin kuvaus. Kehittämistyön yhtenä tavoitteena on auttaa vanhempia ymmärtämään lapsen edun tärkeys jonka asianajajana toimii lastenvalvoja.

Kehittämistyön tekijä määritteli projektin aikataulutuksen jonka pohjalta työtä tuotettiin Rauman lastenvalvojalapalvelussa. Menetelminä projektin sisällä käytettiin osittain Bikva-menetelmää sekä kompetenssi- kehittävä arviointia. Näiden menetelmien avulla suunnitellut kuvaukset tuotettiin näkyviksi. Prosessikuvausta mallinnettaessa erityistä huomiota kiinnitettiin tapaamissopimukseen liittyvien käytäntöjen avaamiseen, tarkentamiseen ja kehittämiseen sekä mahdollisiin toimenpiteisiin sopimuksen aikaansaamiseksi, ottaen huomioon lapsen oikeudet sekä lapsen kuuleminen. Prosessikuvauksen myötä dokumentoinnin tärkeys sekä lapsen äänen kuuleminen nousivat tärkeiksi huomion kohteiksi.

Työssä käsittely etenee lapsen oikeuksista vanhempien eroon ja sosiaalitoimen tehtävistä lastenvalvojan tehtäviin. Kehittämishankkeiden osiossa paneudutaan uusiin tutkimuksiin sekä kehittämisprojekteihin. Projektin kuvaus avaa menetelmiä sekä työn etenemistä ja projektikuvauksia lastenvalvojalapalvelussa.

2. PERHEDYNAMIIKAN MUUTTUMINEN

1800-luvulla miehet kuuluivat julkiseen maailmaan, naiset taas ”luonnostaan” yksityisen kodin piiriin. Sukupuolten erilaisuutta pidettiin toisiaan täydentävänä ja kokonaisuutta luovana. Yksityisen alueen yläpitäjänä nainen oli kodin hallitsija. Mies jäi tai jätettiin syrjään perheen emotionaaliseen keskukseseen. Hänen paikkansa oli maailmassa. (Helén 1997, 141–134.) 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun naisten tehtäväksi hahmottui ensisijaisesti toimiminen äitinä, vaimona ja kodista huolehtivana perheenemäntänä (Vuori 2004, 30–31).

Porvarillinen ideologia tuki vahvasti ydinperhemallia. Äiti oli perhe-elämän keskushenkilö ja moraalinen selkäranka. Samaan aikaan kuin yhteiskunnallisen äitiyden ideaali korostui, isän tehtävä kasvatuksessa ja perhe-elämässä väheni. Aiemmin perheen isän tai pikemminkin talouden isännän rooli ”huoneen haltijana” ja auktoriteettina kaikille alemmille – naisille, lapsille ja palvelijoille – oli ollut kiistaton. (Häggman 1994, 179–182.) Iltaisin ja viikonloppuisin mies pääsi osalliseksi huolenpidosta ja naisen luomasta kodikkuudesta. Perheenjäsenenä miehellä oli edelleen tärkeä merkitys, mutta hän ei kuulunut kodin henkiseen keskukseseen, jonka nainen (äiti) muodosti yhdessä lasten kanssa. (Ollila 1993, 56–60.) Isän kutsumukseen kuului puolustaa omiaan ja puolustaa perhettä maailmalla (Korhonen 1999, 37).

Elinkeinorakenteen muutos agraariyhteiskunnasta moderniksi kaupungistuneeksi teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi tapahtui Suomessa poikkeuksellisen nopeasti. Maalta tultiin tehtaisiin, kouluihin ja erilaisiin palvelutehtäviin. Naisten ammatillistuminen ja palkkatyöläistyminen lisäsivät paineita tarkistaa sukupuolten välisiä suhteita määrittävää ”sopimusta”. (Rantalaiho 1994, 21.) Ennen teollista vallankumousta sai isä, niin halutessaan, erotilanteissa lapsen huoltoonsa sen vuoksi, että yksin jääneen äidin taloudellinen tila oli usein paljon heikompi. Teollisen vallankumouksen myötä tilanne kuitenkin vähitellen muuttui päinvastaiseksi kun myöskin äideillä oli mahdollisuus huolehtia lapsesta taloudellisesti. (Koski 1995, 9.)

Lapsen edun periaatteesta huolimatta, ainakin 1960-luvulle asti lapset yleensä määrättiin erotilanteessa äidille. Tähän vaikutti ilmeisesti se, että ainakin 1950-luvulle saakka suurin

osa äideistä oli kotiäitejä. Koulutuksen mahdollistumisen myötä tasa-arvoisuus miesten ja naisten välillä on lisääntynyt ja samaan aikaan isät ovat enemmän osallistuneet lasten hoitoon ja heidän pyrkimyksensä saada avioerossa lapsen huolto itselleen on korostunut. (Koski 1995, 9.) Tasa-arvo liike korosti naisten ja miesten ihanteellisten urien samankaltaisuutta. Molempien elämän piti koostua koulutuksesta, ammatista ja lasten hoidosta. (Vuori 2004, 33.) 1960-luvun ”yhden asian liikkeisiin” kuului Yhdistys 9, jonka jäsenistä vajaa kolmannes oli miehiä. Yhdistys ehdotti äitiysloman pidentämistä kuuteen (6) kuukauteen jolloin isällä olisi 3 kuukautta ja äidillä 3 kuukautta (Yhdistys 9 1968/1995a, 365–366). Yhdistys 9 kehotti miehiä vaatimaan ”oikeutta olla lapsilleen yhtä läheinen kuin äiti”. Yhdistyksen mukaan isyysloma loisi tasa-arvoisuuden toteutumisen perhe-elämään. Ajatus hoivaavasta ja lasta konkreettisesti hoitavasta isästä oli kuitenkin vielä 1960-luvulla suurimmalle osalle suomalaisista vieras. (Vuori 2004,34.)

Miehiltä alettiin edellyttää osallistumista kotitöihin, tai ainakin ennen itsestään selvänä pidetyt palvelut kyseenalaistuivat (Jokinen 1991,56). Isän roolikaan ei palautunut enää pelkästään perheen elättäjäksi: mieheltä alettiin odottaa myös sitoutumista perheen sisäisiin vastuisiin ja velvollisuuksiin (Korhonen 1999,43). Jotta lapsista voisi kasvaa sukupuolirooleiltaan joustavia ja tasavertaisia aikuisia, tuli heidän saada monipuolinen ”roolimalli” sekä isältä että äidiltä (Jallinoja 1983,125; Julkunen 1994; Huttunen 1999) (Vuori 2004,35). 1980-luvusta tulikin monella tapaa ”isä vuosikymmen” (Vuori 2004,47).

Suomessa avioeroja oli noin sata vuodessa 1900-luvun alussa. Tuhannen avioeron vuotuinen määrä ylitettiin vuoden 1920 lopussa (Litmala ym. 2002.) 2000-luvulla avioerojen määrä on Suomessa 13000–14000 vuodessa. Eniten eroja kokevat 2-4-vuotiaat alle kouluikäiset lapset. (Stakes 2007,93–94.) Tutkija Anneli Miettinen Veästöliitosta toteaa, että erojen määrän kasvuun ovat vaikuttaneet salliva avioliittolaki (Avioliittolaki 13.6.1929/234 6 LUKU 16.4.1987/411 Yhteiselämän lopettaminen ja avioero) sekä sosiaalisen normiston suopeus. Stakesin (2007,96) mukaan perherakenne on kovassa muutoksessa. Tasa-arvoistuneen kotityön myötä odotetaan miesten omia isiään huomattavasti aktiivisemmän osallistuvan kodin arkeen ja jäävän kotiin hoitamaan lapsia. (Kempele 2000, 21). Vuoden 2005 lopussa Suomessa oli 204000 lasta (15 % lapsista), joiden isä asui muualla kuin lap-

sen kanssa ja 39000 lasta (3,5 %), joiden äiti asui muualla (Stakes 2007, 111–112.) Uusperheiden osuus lapsiperheistä on kasvanut tasaisesti (Tilastokeskus). Uusperhe on perhe, jossa asuu uuden parisuhteen osapuolten lisäksi heidän alaikäisiä lapsiaan entisestä liitosta. Lapset saattavat myös asua toisen vanhemman luona ja vieraila niin sanotun etävanhemman luona säännöllisesti. (Väestöliitto.) Kehityksestä huolimatta ydinperheisyyttä pidetään suositeltavimpana lasten suotuisan kehityksen kannalta (Nätkin 2003, 16–17).

3. LAPSEN OIKEUDET

Suomessa lapset saivat vuosien 1976–1984 välillä yhdenvertaisen aseman syntyperästään riippumatta. Suomen Hallitusmuodon perusoikeus sanoo, että ”Lapsia on kohdeltava tasavertaisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin.” Nykyinen Lastensuojelulaki, joka tuli voimaan vuoden 1984. alussa ja uudistui 2008, toteaa että ”Lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun.” (Lastensuojelulaki 417/2007). Lapsen oma etu on siis asetettava häntä koskevan päätöksenteon perustaksi. Tämä on kiistaton ja selvä asia, mutta mikä kunkin lapsen etu on ja miten se saadaan selville erotilanteessa, ei enää olekaan yhtä selvää. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 59.)

3.1 Laki huollosta ja tapaamisesta

Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta sekä niiden täytäntöönpanosta luo lastenvalvojalle työpohjan sekä perustan lapsen edun mukaiseen päätöksentekoon. Seuraavassa avaan lakia lapsen tapaamisoikeudesta sekä huollon ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanosta.

1) Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

2§ Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu 1 §:ssä säädettyjen periaatteiden mukaisesti.

Tämän lain mukaan lapsen huollon tarkoituksena on (1§) turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Pykälän 5§ mukaan lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty. Vanhemmat voivat sopia (7§) yhteis-/yksinhuoltajuudesta, kumman huoltajan luona lapsi asuu ja että lapsella on oikeus vanhempien sopimalla tavalla pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti (8§) ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on asuinpaikka. Sosiaalilautakunnan on harkittava, voidaanko sopimus vahvistaa ja onko lapsen etu sekä toivomukset otettu huomioon. Sopimus jonka sosiaalilautakunta on vahvistanut, on voimassa ja voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen antama lainvoimainen päätös. (finlex.fi)

Lain kohdat 10§ ja 11§ määrittelevät lapsen edun ja kuulemisen huomioimista, huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistessa. Lain kohta toteaa että lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitysaste sekä siten, että tästä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille. (finlex.fi.)

2) Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619

1§ Soveltamisala toteaa että sopimus, jonka sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitettu kunnan toimielin (*sosiaalihuollon viranomainen*) on vahvistanut lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:n mukaisesti, pannaan täytäntöön tämän lain mukaisessa järjestyksessä kuten tuomioistuimen päätös, joka on saanut lainvoiman. Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa (2§). Täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. (finlex.fi.)

3§ mukaan kaikki lapseen kohdistuvat toimenpiteet on suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä. Jos noutamista tai muuta toimenpidettä ei lapsen sairauden, järkyttyneen mielentilan tai muun syyn takia voida suorittaa, se on siirrettävä myöhempään ajankohtaan. Lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa (4§) voidaan hakea tuomioistuimen asemesta lapsen kotipaikan, vakituisen asuinpaikan tai oleskelupaikan ulosottomieheltä, jos huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. (finlex.fi.)

Mikäli lastenvalvojapalvelun tarjoama vapaaehtoinen sovittelukäytäntö ei tuota tulosta, siirrytään asia vanhempien toimesta käräjäoikeuteen, jossa asiaan määrätään sovittelija. Sovittelijaa ei kuitenkaan määrätä mikäli lain 6§ toteutuu:

Sovittelu voidaan jättää toimittamatta, jos:

- 1) lapsen etu vaatii, että päätös on painavista syistä pantava heti täytäntöön;
- 2) aikaisemmin toimitetun sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi; tai
- 3) huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta, jollei sovittelun järjestämiseen ole erityistä syytä.

(finlex.fi.)

3.2 Oikeus molempiin vanhempiin

Lapsella on oikeus yhteydenpitoon molempiin vanhempiinsa. Tämä on laissa määritelty tapaamisoikeudeksi. Tapaamissopimuksen tarkoituksena on suojata ja edistää lapsen turvallista ja tasapainoista suhdetta kumpaankin vanhempaan. (Litmala ym. 2002.) Tapaamissopimuksen vahvistamisen periaatteena on vanhempien yksimielisyyden ja mielipiteiden kunnioittaminen. Vanhemmat voivat määritellä tapaamissopimuksen hyvin vapaasti, koska tapaamisoikeutta koskeva sääntely on niukkaa. (Litmala ym. 2002, 85–87.)

Sosiaalitoimen vahvistamassa sopimuksessa tapaaminen voidaan määritellä hyvinkin yksityiskohtaisesti. Sopimuksessa voidaan sopia perinteisesti viikonloppukäytännöistä (joka toinen viikonloppu), loma-ajoista ja juhlapyhistä, mutta myös muusta yhteydenpidosta voidaan sopia tarvittaessa, kuten puhelut, tekstiviestit, paketit, internet-yhteys, kirjeenvaihto. (Valkama & Litmala 2006, 16–17.) Huolellisesti laadittu tapaamissopimus on helpommin täytäntöön pantavissa, kuin liian väljästi sovittu, josta konkreettiset toimenpiteet puuttuvat (Litmala ym. 2002, 88). Tapaamisoikeuden tarkoituksena on palvella lapsen etua ja oikeutta säilyttää suhteet molempiin vanhempiinsa ja tavoitteena on vahvistaa tapaamisoikeudet aiempaa yksilöllisemmiksi (Aaltonen 2004, 58–62). Yksilöllisesti suunniteltujen tapaamissopimusten voidaan ajatella tukevan lasta sekä erityisesti etävanhemman erosta selviytymistä (Litmala 2001, 26). Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus parhaiten toteutuvat vastaisuudessa. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 64.)

Jokaisella lapsella on oikeus molempiin vanhempiin ja myös oikeus pitää yhteyttä heihin. Lapsen oikeus molempiin vanhempiin on määritelty isyyslain jälkeen voimaan tulleissa lapsen oikeuksia koskevissa säännöksissä. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 60.) Lapsen ja etävanhemman tapaamisessa on kaksi tasoa, vanhemman ja lapsen. Vanhemman tasolla ilmenevät tapaamisia estävät elementit tulisi käsitellä ulkopuolisen kanssa, sillä lapsen taso eli lapsen oikeus tapaamiseen on terveen identiteetin perusta eikä lapsi välttämättä osaa tai pysty ilmaisemaan ikävänsä. Kiintymyssuhteet ovat erilaisia vanhempien ja lapsen välillä.

Lapsen kieltäytyttyä etävanhemman tapaamisista olisi tutkittava, kumman tasolla liikutaan: vanhemman toiveiden vai lapsen oikeuden. (Kinnunen 2001, 133–134.)

3.3 Sopimuskäytännöt huolto- ja tapaamissopimuksissa

Tuomioistuimessa voidaan käsitellä avioeroasian lisäksi myös lapsen liittyviä vaatimuksia. Hakemuksessa voidaan pyytää vahvistusta käräjäoikeudelta esimerkiksi lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusapua koskevissa asioissa. Lasta koskevat asiat voivat tulla tuomioistuimen ratkaistaviksi myös erillisenä oikeudenkäyntinä tai ne voidaan ratkaista sopimuksella, jotka sosiaalilautakunta vahvistaa. Avioliittolaki (20§, 16.4.1987/411) asettaa sopimisen ensisijaiseksi tavaksi hoitaa perheen ristiriidat. Lasten osalta oikeusriidan avulla aikaansaatu ratkaisu harvoin toteuttaa ”lapsen edun”, varsinkin jos vanhemmat jatkavat riitelystä tyytymättöminä oikeuden päätökseen. Pitkittyneessä riidassa lapsen oikeus rauhalliseen perhe-elämään ei toteudu. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 34–36.)

Lapsia koskevia sopimuksia säätelevät lait antavat raamit sopimuksille, mutta vanhempien on itse luotava ja sovittava niiden sisältö ja käytännön toteutus. Toisinaan vanhemmat toivovat erityisesti elatusavusta sovittaessa, että laki määräisi sopimusten sisällön. Joskus taas ajatellaan, että lain pitäisi toteutua kirjaimellisesti käytännössä. Esimerkiksi yhteishuollolta odotetaan tasan puoliksi menevää arjen vastuun jakoa, mikä jo sinänsä on erossa asuessa mahdotonta. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 74.)

Lapsen tai lapsien asumisen ratkaiseminen on usein vaikein ja perustavanlaatuisin asia. Sen mukaan ratkaistaan myös muut sopimussisällöt eli kuka on elatusmaksun suorittaja, kuka tapaava vanhempi ja kuka tai ketkä ovat huoltajia. Vanhemmat odottavat usein lasten asumisesta päättäessään että sovittelija asettuisi tukemaan toista eli jomman kumman puolelle tässä asiassa. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 75.)

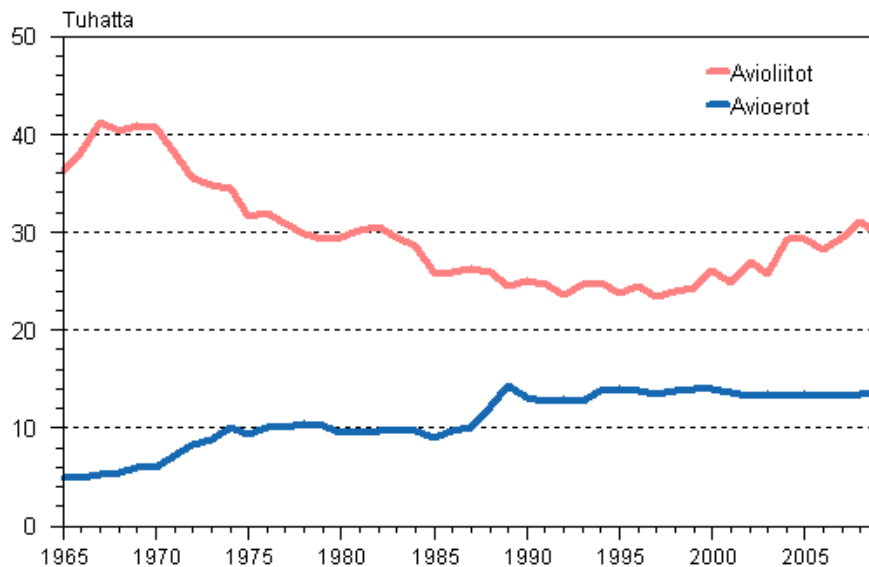
Tapaamissopimuksella on juridinen merkitys. Sen olemassaolo tukevoittaa usein halua pitää tapaamisista kiinni puolin ja toisin. Se on kummankin vanhemman yhteisesti allekirjoittama sopimus. Sopimus tuo myös oikeusturvaa niissä tilanteissa, joissa tapaamiset eivät

jostain syystä järjestykään niin kuin oli ajateltu. Jos esimerkiksi toinen vanhempi ei riitojen vuoksi tue lasten ja muualla asuvan vanhemman tapaamisia ja tapaamiset loppuvat, tapaava vanhempi voi hakea sopimuksen täytäntöönpanoa tuomioistuimelta. Näissä tilanteissa oikeus määrää yleensä täytäntöönpanosovittelijan, joka käynnistää neuvottelut tapaamisten toteutumiseksi sovitulla tavalla. (Penttilä & Yli-Martila 1999, 80–81.)

4. VANHEMPIEN ERO JA LAPSEN SUHDE VANHEMPIIN

Tänä päivänä erot ovat yhteiskunnassamme hyvinkin tavallinen ilmiö. Ero koskettaa jollakin tavalla kaikkia, joko omakohtaisesti tai jonkun läheisen tai tutun kautta. Erojen määrä ei kuitenkaan vähennä eron merkitystä yksittäisen perheen elämässä. Päinvastoin erojen yleisyys velvoittaa yhteiskuntaa huomioimaan lasten tilanteet erossa. Myös tavallisen perheen tavalliseen eroon kaivataan tukea, jotta vanhemmuus ei jäisi parisuhteeseen päättymisen varjoon. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 80.) Vaikka erot ovat yleisyydessään osa jokapäiväistä elämäämme, niiden historia ei ole pitkä (Castrén 2009, 22–25). Eron käytännöt eivät ole vielä sukupolvien ketjussa kehittyneet vanhempien keskinäisistä yhteistyötä tukeviksi. Toimivat mallit puuttuvat, ja ero herättää usein ahdistusta ja hämmennystä myös läheisissä. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 43–68.)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1965 Suomessa solmittiin 36214 avioliittoa. Samana vuonna eroon päättyi 4594 avioliittoa. Vuonna 2010 avioliittoja solmittiin 29952 eli yli 6262 avioliittoa vähemmän kuin 45 vuotta aiemmin. Eroon päättyneitä avioliittoja kirjattiin kuitenkin vuonna 2010 13619, 9023 avioeroa enemmän vuodessa kuin vuonna 1965. (Tilastokeskus.)

Avioliitot ja avioerot vuosina 1965–2009

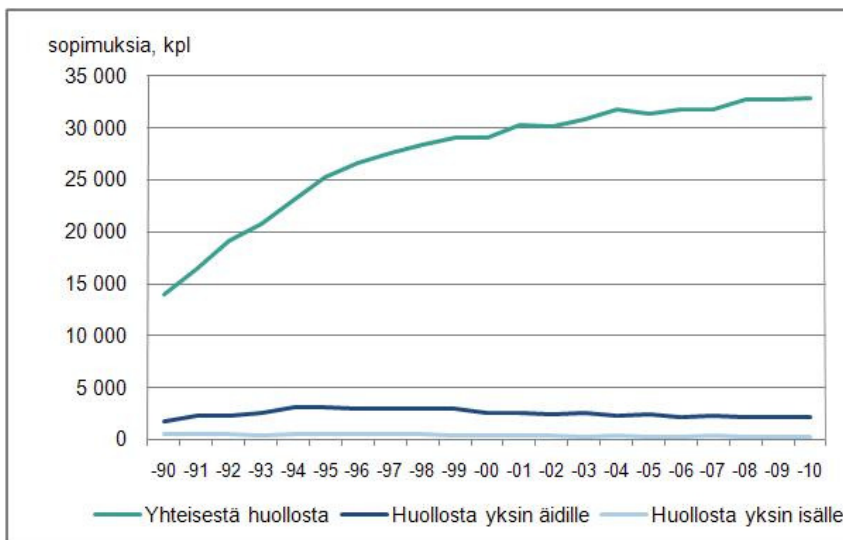
TAULUKKO1. Avioliitot ja avioerot vuosina 1965–2005 (Tilastokeskus.)

4.1 Parisuhteen päätyminen - ero

Parisuhteen päätyminen aiheuttaa monenlaista hankaluutta, erityisesti silloin, kun perheessä on lapsia. Ero sysää liikkeelle monia samanaikaisia prosesseja. Samalla kun eroava pari joutuu käymään läpi tunnemyrskyjä puolisoina, he joutuvat vanhempina pohtimaan lastensa tilanteita, asumis- ja hoitojärjestelyjä, huoltajuutta ja elatusmaksuja. Tämän lisäksi eroavan parin pitää jakaa kodin tavarat, ja muu omaisuus sekä luoda uudenlaisia suhteita ystäväpiiriin ja sukulaisverkostoon. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 40.)

Vanhempien erotessa lapset jäävät useimmiten asumaan äidin kanssa ja lapsen suhde isään rakentuu ennalta sovittujen tapaamisten varaan. Lapsen oikeus läheiseen suhteeseen molempiin vanhempiin eron jälkeen on keskeinen lapsen juridinen oikeus, jota kansallisen lainsäädäntömme lisäksi vahvistaa myös YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus. Useissa tutkimuksissa (esim. Amato & Gilbreth 1999; Pryor & Rodgers 2001; Bauserman 2002; Harper & Fine 2006.) on todettu, että yhteyden säilyminen siihen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu, on yksi tärkeä lasten hyvinvointia vanhempien eron jälkeen selittävä te-

kijä. (Broberg & Hakovirta 2009, 125.) Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on ehdottoman tärkeää pyrkiä säilyttämään yhteys molempiin vanhempiin, mikä luo pohjaa lapsen myöhemmille ihmissuhteille. Tätä ovat tutkineet muun muassa Wallerstein ja Blakeslee (1991) seurantatutkimuksessaan avioerojen vaikutuksista lapsiin 1970–1980-luvulla. Wallerstein jatkoi uuden tutkimusryhmän kanssa tutkimuksiaan vielä 25 vuotta erotapahtumien jälkeen (Wallerstein, Lewis & Blakeslee 2007). Tutkimusta on kritisoitu liian negatiivisen kuvan antamisesta avioerolapsesta ja hänen tulevaisuudestaan.

TAULUKKO 2. Sosiaalilautakuntien vahvistamat sopimukset lapsen huollosta 1990–2010, kpl. (Tilastokeskus.)

Rauman kaupungissa vuonna 2010 kirjatuista sopimuksista äidin luona asumiseen päätyi 104 ja isän luona asumiseen 27. Samansuuntaiset luvut näyttäytyvät vuoden 2011 tilastoissa elokuussa 2011 mitattuna. Vuoroasumiseen molempien vanhempien luona on Raumalla kirjattu 2010 ainoastaan yksi (1) kun 2011 elokuuhun mennessä vuoroasumisen sopimuksia oli kirjattu jo 3 lasta. Valtakunnallisesti katsottuna luvut viittaavat samansuuntaiseen kehitykseen. Äidin luona asumisesta sopimuksia kirjattiin 15297 ja isän luona asumisesta 3257. Vuoroasuminen molempien vanhempien luona on tilastotietojen valossa nouseva, sillä 2008 päätöksiä tehtiin saatujen tietojen mukaan 591 ja vuonna 2010 1941 sopimusta. Ta-

paamissopimuksia kirjattiin vuonna 2004 16664 kun niitä vuonna 2010 oli jo 19920. (Tilastokeskus.)

4.1.1 Erokriisin vaiheet

Elämässä tulee väistämättä toisinaan vaikeuksia, suuria ja pieniä. Erotilanteisiin liittyviin psykososiaalisiin kriiseihin liittyy paljon psykologisia tekijöitä kuin muihinkin stressaaviin elämäntilanteisiin. Oleellista on huomata että elämänmullistuksista huolimatta, niiden ylitse on mahdollista päästä ja että jokainen reagoi stressitilanteisiin yksilöllisesti oman persoonallisuuden ja elämäkokemuksen pohjalta. Erilaiset elämänkriisit voivat ilmetä masennuksena, ahdistuneisuutena, pelkotiloina. Erokriisiin kuuluu usein katkeruuden, vihan ja syyllisyyden tunteita, jotka ovat eroon liittyviä ominaispiireiteitä muihin elämänmullistuksiin verrattuna. (Valtonen, M. 3.)

Erokriisi voidaan Gullbergin mukaan jakaa 1)shokkivaiheeseen, 2) reaktiovaiheeseen, 3) kunnostus- ja työvaiheeseen sekä 4) uudelleen suuntautumisen vaiheeseen (Öberg 1979). Kafman (1993) on löytänyt neljä tunnetason reaktiota jotka ovat yleisiä kaikissa eroprosesseissa, mutta joiden säilyminen intensiivisenä vielä vuoden kuluttua erosta, näyttää lisäävän riskiä avioerokonfliktin pitkittymiseen:

- 1) Syvä surumielisyyys ja depressio-oireet
- 2) voimakas vihan tunne ja vihamielinen vuorovaikutus pulisoiden välillä
- 3) syyllisyys lasten puolesta
- 4) voimakas mustasukkaisuus kolmatta osapuolta kohtaan.

Näille vanhemmille Kaffman suosittelee pikaista psykoterapeuttista apua, jotta tilanteen kroonistuminen voitaisiin estää. (Kaffman 1993, 117–133.)

Sekä vanhempien että lasten kannalta on huolestuttavaa, jos puoliset juuttuvat reaktiovaiheeseen, missä katkeruus, viha ja niiden käänteiset puolet, apatia ja depressio täyttävät elämän. Tutkimukset ovat useammin keskittyneet yksinhuoltajaksi jääneen eronneen äidin kuin isän elämäntilanteen tarkasteluun. Lapsen mahdollisuuksia kehittää ja selventää suhdettaan isäänsä eron jälkeen vaikeuttaa se, että monet isät syystä tai toisesta vähentävät tai

kokonaan lopettavat lastensa tapaamisen. (Räihä 1995, 69–70.) On tärkeä ymmärtää, että 70–80% lapista ei koe eron yhteydessä vaikeita tai pitkäkestoisia ongelmia ja tietyn sopeutumisvaiheen jälkeen suurin osa selviää hyvin (Hetherington & Stanley-Hagan 1997).

Käsittelemätön kriisi voi aiheuttaa tunne-elämän estyneisyyttä, pelkoja ja sisäistä turvattu- muutta sekä katkeruutta ja sulkeutuneisuutta ihmissuhteissa, jopa eristyneisyyttä. Eron traumaattisia vaikutuksia ei kielletä, mutta ei myöskään sitä että kasvun kautta ja kivut läpi- työstettyään erosta voi selvitä parempaan elämään. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 45.) Jos jompikumpi puolisoista on ”jäänyt kiinni” hylätyksi tulemisen aiheuttamaan loukkaantumi- seen, on vaarana jumiutua eroon. Puolisosuhteen ja perheen hajoamisesta aiheutuvat pur- kamattomat kivut saattavat tulla esteeksi vanhemmuuden ja sopimusten käsittelylle. Van- hemmat kiirehtivät usein eron tässä vaiheessa liikaa. He ovat väsyneitä ja ajattelevat ehkä, että kun eropäätös on tehty, voitaisiin vain nopeasti tehdä sopimukset ja asia saataisiin pois päiväjäestyksestä. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 73.)

4.1.2 Erokriisistä toipuminen

Eron jälkeen perheasioiden sovittelua voidaan käyttää erosta toipumisen käsittelyyn, lasten tilanteen tarkistamiseen ja lapsia koskevien sopimusten toimintaongelmien ratkomiseen. Vaikka elämä olisi jo asettunut eron jälkeen omaan uomaansa, aikuiset tai lapset saattavat myöhemmin tarvita henkilökohtaista eroon liittyvää tukea. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 98–99.)

Aino Kääriäisen tutkimus taikuri-projektista etsi vastauksia siihen, kokevatko vanhemmat saavansa riittävästi tukea ja apua erotilanteessa, niin lapsilleen kuin itselleen. Vastausten perusteella tukimuotoja ei ollut riittävästi ja siinä listattiin toiveiksi mm. konkreettisen avun tarve tapaamis- ja elatussopimuksen tekoon, keskusteluavun ja lapselle puolueetonta tukea ja vertaistukea. (Kääriäinen 2008.)

Eron jälkeen ihminen haluaa tuntea itsensä sisäisesti kasvaneeksi ja vahvaksi, mutta vah- vuus tulee vasta sen jälkeen, kun on uskaltanut nähdä oman haurautensa ja haavoittuvuu-

tensa. Jos tätä ei ole jostain syystä kyennyt tekemään, voi jumiutua syyllisyyteen tai jätetyn sisäiseen loukkaantumiseen. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 100–101.)

4.2 Lapsi eron keskiössä

Viime vuosina virinnyt uudenlainen eron jälkeisiä perhesuhteita koskeva tutkimus, on nostanut esiin lasten erokokemusten moninaisuuden ja kontekstisidonnaisuuden sekä tuonut menetysnäkökulman rinnalle myös selviytymisnäkökulman (Smart 2003, 123–125). Tutkimuksissa (Amato & Gilbreth 1999; Pyror & Rodgers 2001; Bauserman 2002; Harper & Fine 2006) on todettu, että parhaiten vanhempien erosta selviytyvät ne lapset, jotka kykenevät ylläpitämään suhdetta molempiin vanhempiinsa eron jälkeen (Broberg & Hakovirta 2009, 123). Ero ei suinkaan aina merkitse perheen kokonaistilanteen heikkenemistä. Vaikka vanhemmat eivät enää asuisikaan yhdessä, he voivat olla turvallisesti läsnä lapsen elämässä ja mielikuvissa. Lapsi voi erossa saada toimivan mallin aikuisten vuorovaikutussuhteista ja tavasta ratkaista ihmisten välisiä ongelmia. ”Lapsi näkee että vanhemmat eroavat toisistaan eivät hänestä. Tämä haastaa vanhemmat kiinnittämään huomiota omaan tapaansa toimia suhteessa lapsen toiseen vanhempaan. Lapsen perustarpeet ja kasvun edellytykset eivät muutu, vaan lapsi tarvitsee yhteyden molempiin vanhempiinsa.” (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 80.)

Sillä, että vanhemmat tiedostavat eron väistämättä vaikuttavan lapseen ja hänen kehitykseensä on suuri merkitys lapsen sopeutumiseen. Kun vanhempien pahin kriisi- ja kuohuntavaihe on ohi ja he ovat rauhoittuneet sopeuduttuaan eropäätökseen, lapset alkavat ilmaista omia tilanteen aiheuttamia tuntojaan. Tuolloin tulee tilaa lapsen reagoinnille, ja toisaalta hän tunnistaa vanhempien tai vanhemman olevan riittävän vahvoilla kestääkseen hänen tunneilmaisunsa. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 51.)

”Riittävän hyvän vanhemmuuden pohjana on Winnicottin käsite ”riittävän hyvä äiti” ajalta, jolloin asiantuntijatkin pitivät lapsen ja äidin suhdetta niin yksinomaisen tärkeänä, että isä usein unohdettiin tai hänen oletettiin vaikuttavan lapseen vain äidin välityksellä. Samalla aliarvioitiin pienenkin lapsen kykyä muodostaa samanaikaisesti suhde useampaan läheiseen

ihmiseen. Bettelheim 1980-luvun lopulla ilmestyneessä kirjassaan ”A Good Enough Parent” korjaa tätä väärinkäsitystä todetessaan että lapsen välitön suhde molempiin vanhempiin on kehityksen kannalta tärkeää. (Koski 1995, 3.)

4.3 Vanhempien yhteistyö erotilanteessa ja sen jälkeen

Mitä enemmän vanhemmat kykenevät suunnittelemaan eroa yhdessä ja mitä paremmin he kykenevät kantamaan vastuuta lasten selviytymisestä ja hyvinvoinnista erossa ja eron jälkeen, sitä paremmin lapset sopeutuvat vanhempiensa eroon (Kääriäinen 2008). Useimmat eroavat parit ja perheet selviävät eron tuomasta sisäisestä ja ulkoisesta muutoksesta sovinollisesti eteenpäin. Pieni osa eroavista pitää kuitenkin tapahtunutta niin epäoikeudenmukaisena ja niin valtavaa pettymystä aiheuttavana, että sitä ei voi koskaan antaa anteeksi. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 99.)

Joissakin tilanteissa lähivanhempi vastustaa ja estää tapaamisia, joskus lapset eivät halua tavata etävanhempaansa tai etävanhemmat ovat itse haluttomia tapaamaan lastaan. Myös viranomaiset voivat rajoittaa tapaamisia, jos niiden katsotaan olevan lapselle haitaksi. (Broberg & Hakovirta 2009, 125.) Vuonna 2002 alle 8-vuotiaista yksinhuoltaja- ja uusperheissä asuvista lapsista yli 70 % tapasi etävanhempaansa vähintään kerran kuukaudessa. Kolmasosa alle 8- vuotiaista lapsista ei tavannut muualla asuvaa vanhempaansa ja tapaamisia oli harvemmin, mikäli lapsi asui uusperheessä. (Hakovirta & Broberg 2007, 19–33.)

Vanhempien välisellä yhteistyöllä on oleellinen merkitys etävanhemman ja lapsen tapaamisen sekä laajemmin lapsen ja vanhemman välisen suhteen kannalta. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän vanhempien on neuvoteltava keskenään lasten tapaamiskäytännöistä ja kyettävä tekemään yhteistyötä (Bradshaw ym.1999; Dunn ym. 2004). Yhteistyö on erityisen tärkeää siinä vaiheessa, kun tapaamiskäytännöistä sovitaan ja tapaamiset alkavat muotoutua (Broberg & Hakovirta 2009, 127). Yhteishuollon onnistuminen edellyttää, että molemmat vanhemmat; kannattavat yhteishuoltoa, ymmärtävät ja hyväksyvät oman osuutensa yhteishuollon ”yhteispelissä”, pystyvät asettamaan ”lapsen edun” omien tarpeit-

tensa edelle ja pystyvät erottamaan avioliiton aikaisen aviopuolison roolin avioeron jälkeisestä huoltajan roolista (Koski 1995, 10–11).

4.4 Lapsen ja etävanhemman suhde eron jälkeen

Kun nykyinen lainsäädäntö korostaa biologista isyyttä ja äitiyttä ja lapsen oikeutta tavata (biologisia) vanhempiaan, erotilanteissa etävanhemmalle jää paljon harkinnan valtaa sen suhteen, millaista suhdetta hän ylläpitää lapseensa. Toisaalta riitaisissa eroissa paljastuu karkeasti myös se, kuinka haavoittuvaa etävanhemmuus on, jos vanhempi valitsee ”ohenevan vanhemmuus” tai ”avustavan vanhemmuuden” eikä ”generatiivista ja sitoutunutta vanhemmuutta”. (Huttunen 2001.) Etävanhemman kykyä ja halua hoivaan on tosin vaikea perustella jälkikäteen, jos vanhempi ennen eroa ei ole sitä osoittanut. Tähän ovat lähivanhemmat – syystäkin – vedonneet hankalissa erotilanteissa. (Vuori 2004, 59.)

Etävanhemman taloudellisella tuella on todettu olevan yhteys myös lapsen hyvinvointiin (esim. Greene & Moore 2000; Amato 2001). Lapsen elatuksesta huolehtivat etävanhemmat tapaavat lapsia säännöllisemmin (Amato Gilbreth 1999; Stewart 1999; Bradshaw m. 1999; Seltzer 2000; Hakovirta & Broberg 2007) ja he ovat myös usein säilyttäneet hyvä suhteen sekä lapseen että lapsen lähivanhempaan (Bradshaw ym. 1999; Pryor & Rodgers 2001). (Broberg & Hakovirta 2009, 129.)

Jos lähivanhempi vaikeuttaa lapsen ja etävanhemman välisen suhteen repivän huoltajuusriidan seurauksena ja syyttää etävanhempaa lapsen kuullen kaikesta mahdollisesta pahuudesta, voi se Sinkkosen mukaan vahingoittaa monin tavoin lapsen itsetuntoa (Sinkkonen 2009, 211). Ne etävanhemmat, jotka ovat käräjäineet avioeroasian vuoksi, viettivät vähemmän aikaa lapsen kanssa eron jälkeen kuin etävanhemmat, joiden ero oli hoidettu ilman oikeudenkäyntiä (Dudley 1991, 171–191).

4.5 Lapsen vieraannuttamishäiriö (PAS)

Vieraannuttamisoireyhtymän ”Parental Alienation Disorder” eli vieraannuttamishäiriö PAS käsitteen on luonut amerikkalainen lastenpsykiatri Richard Gardner 1980-luvun puolivälissä. ”Vieraannuttamisoireyhtymällä tarkoitetaan etävanhempaan suuntautuvaa panettelukampanjaa, jonka yhteydessä esitetään heikkoja, absurdeja tai vähäpätöisiä perusteita torjunnalle”. Liittyvät katkeriin huolto- ja tapaamiskiistoihin. Tahallinen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta merkitsee lapsen henkistä pahoinpitelyä ja vakavaa puutetta sitä harjoittavan vanhemman kyvyssä ja vanhemmuuteen liittyvien velvollisuuksien rikkomista.” (Hannuniemi 2009, 231.)

PAS-ilmiö ei johdu pelkästään siitä, että lähivanhempi, tahallaan, puoli tahallaan tai tiedostamattaan vieraannuttaa lapsen etävanhemmasta, vaan siihen liittyy myös lapsen oma aktiivinen osuus. Lapsi on nimittäin altis myös itse – lähivanhempaan suuntautuvan luontaisen lojaalisuutensa vuoksi – tämän harjoittamalle manipuloinnille ja alkaa vierastaa etävanhempaa niin, että lapsen mielipide vaikuttaa aidolta, eikä sitä voida erottaa aidosta mielipiteestä kuin tuntemalla Pas-Ilmiön kaikki osatekijät. (Hannuniemi 2009, 232–233.)

Vieraannuttamisen tyylillisiä keinoja on Gardnerin mukaan etävanhemman ja lapsen tapaamisten ja muun yhteydenpidon estäminen, jossa käytetään kaikenlaisia tekosyitä, esimerkiksi että tapaaminen hämmentää lasta tai on hänestä epämukavaa. Toinen vieraannuttamiseen tähtäävä toimenpide on yksinhuollon hakeminen silloin, kun mitään todellista syytä siihen ei ole olemassa; tällaisia olisivat esimerkiksi väärät päätökset huoltajana tai vakavat rikkomukset lasta vastaan. PAS-tapauksissa tyypillistä on lapsen ja etävanhemman välien huononeminen tai turmeltuminen eron jälkeen. Tilanteen selvittämiseksi pitää tarkkaan tutkia, millaiset välit etävanhemmalla oli lapsen avio- tai avoliiton aikana. Lisäksi Gardner mainitsee lapsen voimakkaat hylätyksi tulemisen pelot. Lapsi ei uskalla ilmaista myönteisiä tunteitaan tai kokemuksiaan etävanhemmasta pelätessään lähivanhemman kielteistä reaktiota. (Hannuniemi 2009, 234–236.)

Lapsen on helpompi sisäistää lähivanhemman käsitykset etävanhemmasta ja ryhtyä toistamaan näitä tunteita kuin toimia niitä vastaan. Tämä on yksi kaikkein dramaattisimmista vieraannuttamisoireyhtymän vaikutuksista, ja jollei ole herkkä havaitsemaan pelkoa tällaisen käytöksen pohjalla, on vaikea olla ottamatta todesta lapsen panettelua etävanhempaa kohtaan. Lopulta tällaisen lähivanhemman sosiaalinen piiri kapenee siten, että tuttavuuden ainoa ehto on vieraannuttamiskonseptin hyväksyminen. (Hannuniemi 2009, 236–237.)

Jos vieraannuttaminen on päässyt riittävän pitkälle, peli on menetetty etävanhemman kannalta eikä mikään enää auta, sillä Suomessa ei osata käyttää pakkokeinoja eikä terapiaa näiden tapausten ratkaisemiseen sanoo Hannuniemi. Lapsi oppii pilkkaamaan etävanhempansa jos vieraannuttajavanhempi sitä vaatii. PAS on mekanismi, joka siirtää lähivanhemman vakavan mielenterveyshäiriön lapsiin. ”Huoltajavanhempi voi vieraannuttaa lapsen ei-huoltajavanhemmasta niin, että lapsi näkee lähivanhemman aivan puhtoisena ja etävanhemman täydellisenä roistona. Lapsi kieltää jyrkästi, että kukaan olisi vaikuttanut hänen ajatuksiinsa ja vakuuttaa olevansa vankasti sanojensa takana. Tällaisessa tilanteessa lapsen kuuleminen on äärettömän ongelmallista, eikä lapsen sanoja voi ottaa todesta. (Hannuniemi 2009, 238–240.)

Judith Wallerstein käyttää nimitystä Medeia-syndrooma kuvaamaan tilannetta, jossa jompikumpi vanhemmista on loukkaantunut toiselle niin verisesti, ettei kaihda kostonhimossaan mitään keinoja. Hän vetää lapset taistelun välikappaleiksi tajuamatta millaista vahinkoa siitä aiheutuu lapselle. (Wallerstein 1976, 256–269.) Myös Sinkkonen pohtii kirjassaan sitä, yrittääkö etävanhemmat tavata lapsiaan vai vetäytyykö omasta aloitteestaan. Hän toteaa että joskus lähivanhempi toimii portinvartijana ja asettaa etävanhemman ja lasten tapaamisille erilaisia ehtoja. (Sinkkonen 1998, 223.)

5. SOSIAALITOIMEN TEHTÄVÄT JA TYÖNTEKIJÄN AMMATTITAITO

Sosiaalitoimen edustajan tulee puolustaa lapsen oikeutta vanhempiinsa ja tukea vanhempia näiden kasvatustehtävässä. Hänen tulee pyrkiä luomaan suhdetta vanhemman ja lapsen välille, mikäli sellaista ei ole vielä syystä tai toisesta syntynyt. Sosiaalitoimen edustajan tulee kohdella molempia vanhempia tasapuolisesti riippumatta näiden sukupuolesta, asemasta ja mielipiteistä. Hänen tulee kunnioittaa vanhempien päätöksiä ja arvoja sekä kannustaa vanhempia olemaan ymmärtäväisiä lapsen edusta sekä siitä, etteivät vanhempien väliset ongelmat saisi vahingoittaa lasta. (Taskinen 2001, 43–44.)

Sosiaalialalla, työntekijällä on oltava ihmissuhdetyön ammattitaito, jotta hän kykenisi luomaan asiakkaisiin sellaisen suhteen, jonka varassa asiakkaan ongelmia voidaan käsitellä ja lisätä omanarvontuntoa, itseluottamusta ja ylipäänsä elämisen ja yrittämisen halua. Työntekijän näkemykset (taustalla olevat teoriat ja ymmärrys) vaikuttavat luonnollisesti hänen työhönsä, mutta myös hänen työnsä asiakkaiden kanssa, pitäisi vaikuttaa hänen käsityksiinsä. Jos työntekijä olettaa aina olevansa oikeassa, asiakkaan oikealle olemiselle ei jää lainkaan tilaa, ja aidolta molempia kehittävältä dialogilta putoaa pohja. (Särkelä 2001, 27–28.) Riitta Granfelt (1998,177) toteaa että tarvitaan terapeutista osaamista ”kykyä ymmärtää ja myötäelää toisen ihmisen kokemuksia siten, että se välittyy myös asioistaan kertovalle ihmiselle.” Sosiaalialan työntekijän tulee pystyä hankalissakin tilanteissa luomaan asiakkaisiin auttamista suosivan suhteen. Nujerrettu, alistettu ja loukattu asiakas ei pysty sen muutoksen subjektiksi, johon häntä ollaan saattamassa. (Särkelä 2001, 28.)

Sosiaalityöntekijöiltä odotetaan varsinaisia selvännäkijän ja ennustajan kykyjä, jotta hän voisi nähdä pahassakin kriisissä olevan osapuolen piilevät voimavarat lapsen huoltoa selvitettäessä. Osapuolten elämäntilanteet eivät suinkaan ole vakiintuneita, vaan tilanteet saattavat olla täysin kaottisia eri osapuolille sekä psyykkisesti että taloudellisesti. Työskentelytapa ei näin ollen ole sitova, vaan se määritellään joka perheen kohdalla uudelleen tarpeen ja tilanteen mukaan joustavasti. Haastavissa tilanteessa on usein eduksi, että vanhemmille hankitaan jokin ammatillinen taho jonka kanssa he voivat käydä avioeroon liittyviä omia tunteuksiaan ja ajatuksiaan läpi. (Timlin 1995, 54–55.)

5.1 Lastenvalvojapalvelun tehtävät

Lastenvalvojan tehtäviin luetaan isyyden selvittäminen, lapsen huolto-, asumis- ja tapaamisoikeus-sopimuksen sekä lapsen elatussopimuksen tekeminen tai sopimusten /tuomioistuimen päätösten muuttaminen, joko kokonaan tai joiltakin osin. Sopimuksia voidaan muuttaa olosuhteiden muuttuessa (kun lapsen asuinpaikka muuttuu, tapaamisoikeuden ja luonapidon yksityiskohdat muuttuvat jne.) Lastenvalvojan asiakkaana on yleensä perhe. Näissä tehtävissä tärkeimpiä yhteistyötahoja ovat muiden kuntien sosiaalitoimet, maistraatit, tuomioistuimet sekä DNA-tutkimuksia tekevät tahot. (Kärki 2007, 12.)

Sosiaalitoimen ensisijaisena tavoitteena lapsen huoltoa ja tapaamista koskevissa asioissa on lapsen edun turvaaminen. Kaikkien toimenpiteiden tulee siis edistää lapsen kehitystä ja poistaa sen esteitä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Vaikka lapsi ei ole osallinen vanhempiensa erossa, hänellä on oikeus tulla kuulluksi häntä itseään koskevissa asioissa. (Tas-kinen 2001,43.) Lapsen huollon ja tapaamisoikeuden varmistaminen on sosiaalihuollon palvelutehtävä, joka sisältää sosiaalipalveluina annettavat lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sopimisen, lapsen huollon ja tapaamisoikeuden selvittämisen sekä huoltajan järjestämisen. (Miettinen ym. 2011,16.)

Sosiaalitoimella on neljä erilaista lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvää roolia erotilanteessa: perheasiainsovittelu, vanhempien sopimuksen vahvistaminen, selvityksen laatiminen tuomioistuimelle sekä täytäntöönpanosovittelu. Perheen tukeminen eron jälkeen ja lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen edellyttävät joissakin tapauksissa terapeuttisesti, hoidollisesti ja sosiaalisesti eheyttäviä toimia (Auvinen 2003, 121).

Sosiaalityöntekijä Marja Peura kirjoittaa artikkelissaan ”Sosiaalitoimiston arki – lapsen edun tutkiminen huoltoriita-asiassa” että tapaamisista tulee tehdä selkeä, käytäntöön hyvin soveltuva esitys (Peura 1995, 74). Sovittelutoiminnasta hän toteaa, että jos on aikaa vanhempien tapaamiseen ja asioiden selvittelyyn riittävästi, saatetaan päästä sopimukseen ja riita raukeaa (Peura 1995, 76–77).

5.2 Asiantuntijuus lastenvalvojapalvelussa

Arviolta n. 90 %:ssa avioeroista voivat vanhemmat keskenään sopia lasten huollosta kumpakin tyydyttävällä tavalla. Jäljelle jääneessä 10 %:ssa sen sijaan joudutaan joskus hyvin-kin pitkiin ja kaikkia osapuolia rasittaviin oikeuskäsittelyihin. (Koski 1995, 10–11.) Jotta lapsen edun mukainen ratkaisu löytyisi ja lakien tarkoitus toteutuisi, tarvitaan asiantunte-
musta käytännön elämästä. Lapsen etu kytkeytyy arjen asioihin ja elämän järjestymiseen kodin, sukulaisten, kavereiden, päiväkodin, koulun jne. osalta. (Penttilä & Yli-Marttila 1999, 66.) Leiten & McKenryn (2002, 618) tutkimukset viittaavat siihen, että vähäiset ta-
paamiset ennustavat lisääntyntä riitelyä ex-puolison kanssa. Mikäli sopimusasia etenee riita-asiana käräjäoikeuteen, voi olosuhdeselvitysten laatiminen kestää lasten kannalta koh-
tuuttoman kauan, puolesta vuodesta jopa vuoteen (Valkama & Litmala 2006, 48).

Asiantuntijoilla on merkittävä rooli perheen muutostilanteissa, kuten parisuhteen päättyes-
sä. Moni kaipaa ja hakee apua ratkaistakseen lasten huoltoon ja elatukseen liittyviä asioita. Asiantuntijoiden käsitysten yhdenmukaisuuden tai erilaisuuden tiedostaminen on merkittä-
vää. Ei ole yhdentekevää, millaisia käsityksiä asiantuntijoilla on eron vaikutuksista van-
hemmuuteen ja lapsiin. Asiantuntijuutta korostavassa ammattikulttuurissamme asiantunti-
joiden käsityksillä on vaikutusta ammattikäytäntöihin, jotka puolestaan vaikuttavat van-
hempien saamiin ohjeisiin ja käsityksiin eron jälkeisen vanhemmuuden järjestämisessä.
(Palmunen 2009, 61.)

Psykologi Ulla Kulmala on heittänyt ilmaan väitteen, että eri työntekijöillä ja työntekijä-
ryhmillä käsitys lapsen edusta vaihtelee riippuen koulutuksesta ja kokemuksesta. Hän kirjaa
lapsen etuun liittyviä asioita seuraavasti: (1) Lapsen etu on säilyttää molemmat vanhem-
pansa erotilanteessa ja hän voi hyvällä omallatunnolla tavata molempia vanhempiaan ja
kaikkia sukulaisiaan syyllistymättä. (2) Erotilanne tuo mukanaan mahdollisimman vähän
muutoksia jolloin lapsen turvallinen ja vakiintunut elinympäristönsä pysyy. (3) Lapsella on
oikeus olla lapsi ja hänellä on oikeus näyttää tunteitaan. (4) Vanhempien yhteistyö näyttäy-
tyy tärkeänä elementtinä hyvään elämään peilatessa. (Kulmala 1995, 29–32.)

5.3 Yhteishuolto ja lapsen toiveet

Lapsen tapaamisoikeudesta ja huollosta annetun lain 2§ n mukaan tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Lisäksi lapsen oikeus pitää yhteyttä erillään asuvaan vanhempansa on turvattu myös kansainvälisissä sopimuksissa. Tällaisia sopimuksia ovat esim. yleissopimus lapsen oikeuksista (9. artikla) sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (4. artikla). Käytännössä tapaamisoikeuden sisältöön vaikuttavat eniten lasten ikä ja vanhempien asuinpaikkojen etäisyys. Tähän asti yleisin käytäntö on ollut määrätä etävanhemmalle joka toinen viikonloppu, lisättynä juhlapyhä- ja loma-ajoilla. Viime aikoina on yleistynyt vuoroviikkoasuminen. Tällöin yleensä edellytetään, että lapsi on jo kouluiässä, vanhemmat asuvat lähekkäin ja että vanhempien välit ovat asialliset.

Yhteishuollon eräänä peruslähtökohtana ja toimivuuden edellytyksenä voidaan pitää sitä, että huoltajilla on käytettävissä toistensa voimassaolevat yhteystiedot, osoite ja puhelin. Vaikka toinen huoltaja kieltäisi tietoja antamasta, on toisella huoltajalla kuitenkin tässä ominaisuudessa oikeus saada tieto seikoista, joilla on merkitystä lapsen kannalta. Ratkaisusta on pääteltävissä, että yhteishuolto oikeuttaa vanhemman saamaan sellaisiakin tietoja, jotka toinen vanhempi ehkä haluaisi pitää salassa oman intimiteettisuojansa vuoksi. Kuitenkin esimerkiksi väkivallan uhka on syy, jonka vuoksi voidaan tiedonsaanti evätä. Sosiaalitoimintekijä voi vedota omaan vaitiolovelvollisuuteensa, mutta on samalla tärkeää korostaa, että yhteisen vanhemmuuden perusedellytyksenä on aina lapsen näkökulmasta riittävä aikuisten yhteistyökyky. (Gottberg 1995, 38–39.)

Lapsen omat toivomukset ja mielipiteet tulee huolto- ja tapaamisriidoissa jo lain nojalla selvittää (HTL 11§). Lapsen henkilökohtainen kuuleminen jää useimmiten sosiaalitoimen harkintaan ja vastuulle. Lasta on suojeltava voimakkailtakin manipulointipyrkimyksiltä ja muilta yrityksiltä vaikuttaa ratkaisulopputulokseen lapsen kautta. Vanhemmilla ei ole oikeutta saada erillisiä sen enempää suullisia kuin kirjallisiakaan tietoja lapsen keskusteluissa kertomista mielipiteistä. Vaikeissa huoltoriidoissa sosiaalitoimi voi lapsen ja vanhempien lisäksi kuulla myös muita perheen lähipiiriin kuuluvia henkilöitä. (Gottberg 1995, 40–42.)

Lastenvalvoja ei voi pakottaa vanhempia lapsen huolto- ja tapaamisoikeusselvityksessä mihinkään. Ellei lastensuojelulaki anna perusteita tilanteeseen puuttumiseksi, sosiaalitoimi on voimaton. (Gottberg 1995, 45.)

Tapaamisoikeus on ensisijaisesti lapsen oikeus. Mikäli lähihuoltaja on estänyt tapaamisia ilman hyväksyttävää syytä, tuomioistuin voi langettaa hänelle uhkasakon. Mikäli toinen vanhempi estää täysin yhteydenpidon, voidaan lapsi määrätä tuomioistuimen toimesta noudettavaksi tapaamiseen. Tämä on käytännössä kuitenkin varsin harvinaista. Sen sijaan poliisi ei voi noutaa lasta tapaamisiin. Edelleen yhteydenpidon estämisen perusteella voi hakea lähihuoltajuuden muutosta, sillä LHL 1§:n mukaan huollon tulee turvata ihmissuhteet lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. (Kangas 2009, 187–189.)

6. KEHITTÄMISHANKKEITA JA TUTKIMUKSIA

Lasten huolto- ja tapaamissopimukseen liittyviä selvityksiä, tutkimuksia tai kehittämishankkeita on löydettävissä jonkin verran. Aihe on noussut puheenaiheeksi vasta viime aikoina ja tästä syystä on havaittavissa mielenkiinnon kohentumista viime vuosina. Kyseisessä kehittämisessä hankkeet ja tutkimukset näkyvät osana selvitystyötä. Työhön perehtyminen on edellyttänyt laajaa tutustumista nettisivustoihin, tutkimuksien loppupäätelmiin ja näkemyksiin. Projektien väli- ja loppuraportit kertovat nykysuuntauksesta, mihin olemme matkalla ja mitä voimme odottaa yhteiskunnassa arvostettavan ja minne suunnattavan. Lapsinäkökulman esiin nouseminen on osoitus lapsen äänen kuuluville saannin tärkeydestä, jota meidän tulee tämän kehittämistyönkin näkökulmasta pyrkiä parantamaan.

Vanhempien eroon ja lapsen oikeuksiin, löytyy tietoa netistä useilta nettisivustoilta. Tietoa löytää kuntien sosiaalitoimien sivuilta, jonne monet kunnat ovat lisänneet ohjeistuksia sekä esitteitä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on luonut Proses Guide ohjelmalla prosessimallinnuksen Lapsikeskeisestä perheasiainsovittelusta. Tietoa netissä jakavat myös

mm; Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry, Elatusvelvollisten Liitto r.y., Miessakit ry. Suomen Sovittelufoorumi sekä Hyve eli hyvä erovanhemmuus ry jonka tarkoituksena on edistää erolasten hyvinvointia, erovanhempien ja heidän uusien kumppaneidensa yhteistyötä lapsen parhaaksi.

Neuvokeskuksen Neuvo-projekti on aloitettu 2005 ja työ jatkuu ainakin vuoteen 2012. Neuvo-projektin ideana on toimia eropalvelukeskuksena pääkaupunkiseudulla ja koko maata palvelevana virtuaalisena nettipalveluna. Neuvokeskuksesta tukea keskitetysti löytävät niin erotilanteessa olevat vanhemmat ja perheen läheiset, mutta projektissa on tuotu esille vahvasti myös lapsinäkökulman vahvistaminen. Neuvokeskuksen sivuilta löytyvät myös aiheeseen liittyvät tutkimukset, kuten esimerkiksi Aino Kääriäisen; Ero haastaa vanhemmuuden (2010), Muuttuva ja muuttumaton vanhemmuus (2008) sekä Sami Mahkosen (2008) selvitys perheasioiden sovittelusta lähtökohtana lapsen aseman turvaaminen vanhempien erossa.

Tasa-arvoa erovanhemmuuteen – isät pois paitsiosta on Mika Vänskän projekti Lahden ammattikorkeakoulussa, jossa projektin tavoitteena on tuottaa koulutus, joka lisää viranomaisten kykyä arvioida isän tai äidin soveltuvuutta huoltajuuteen ilman sukupuoleen liitettyjä stereotyyppisiä käsityksiä. Projektin painopisteenä on isänäkökulman lisääminen viranomaisten työhön.

Seitti-hanke puolestaan kokoaa lapsiperheiden palvelujen tuottajat, toteuttajat, kehittäjät ja kouluttajat yhteen. Hanke toteutettiin 2009 ja sen tavoitteena oli tiivistää Päijät-Hämeen alueella toimivien lapsi- ja perhetyöntekijöiden yhteistyötä ja estää päällekkäistyötä. Hankkeessa tutustutaan lastenvalvojien palvelutyön nykytilaan kolmella alueella; Oiva, Aava ja Lahti (Saastamoinen. 2009)

Mari Antikaisen (2007)väitöskirja paneutuu sosiaalityöntekijän asiantuntijuuteen lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Väitöskirjassaan hän analysoi sosiaalityön asiantuntijadiskurssia lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Hän tarkastelee sosiaalityön asiantuntijadiskurssia erityisesti vanhemmuuden, lapsen sosiaalisten suhteiden ja sosiaali-

sen verkoston tukemisessa erotilanteessa. Risto Karttunen (2010) puolestaan on tutkinut Lapsen kuulemisen psykologista kehystä huolto- ja tapaamisriidoissa tutkimuksessaan Isän ja äidin välissä. Tutkimuksen motiivina on ollut lapsen kuulemisen ammatillinen kehittäminen. Hän kuvaa kuulemisen psykologisella kehyksellä sitä, miten lapsen läheisyyden jännitteet näkyvät lapsen kuulemisissa huoltoriitojen aikana. Teija Hautalan (2010) tutkimuksessa vastataan kysymykseen, miten huoltoriidan viranomaiset käsittelevät oikeusprosessissa väitteitä perhesuhteissa tapahtuneesta väkivallasta ja millaisia päätöksiä tehdään huoltoriidoissa, joissa on tuotu esiin toisen tai molempien vanhempien mahdollinen väkivaltainen käyttäytyminen. Tutkimus koostuu 158 huoltoriidan asiakirjoista.

Elina Plihtari on kasvatustieteen Pro Gradussaan (2010) paneutunut aiheeseen ”Eron jälkeinen vanhemmuus etä-isän näkökulmasta”. Työ selvittää isien kokemuksia etäisyydestä ja miten suhteet lapsiin muuttuvat eron jälkeen sekä etäisyyteen liittyviä tunteita. Vuoroasumisen näkökulmiin on lopputyössään perehtynyt Johanna Vesa (2009). Työ kartoittaa vuoroasumisesta tehtyjä tutkimuksia, tarkastelee vuoroasumista, sen haasteita, edellytyksiä ja mahdollisuuksia erityisesti leikki- ja kouluikäisten lasten kehitystarpeiden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Hennariikka Linnavuori (2007) on väitöstutkimuksessaan tutkinut vuoroasumista lasten kokemana ja todennut etteivät lapset välttämättä koe vuoroasumista niin hankalana kuin usein kuvitellaan. Hän toteaa myös että vuoroasumisesta olivat useimmiten päättäneet kuitenkin vanhemmat, mutta lapset olivat saaneet vaikuttaa vuorottelun keston.

Vuonna 2010 on ilmestynyt myös oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 61/2010 Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan liittyen oikeusministeriössä on laadittu lista hankkeista, joilla pyritään parantamaan ja kehittämään erityisesti lasten asemaa oikeudenkäynnissä ja tutkimuksessa. Tässä kantaa otetaan siihen, ettei lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen käsittelyssä tavoitteena ole sovinto sinällään vaan lapsen etu. Tämän kehittämishankkeen työryhmä esittää jatkohanketta, jonka tehtävänä olisi selvittää tarvittavat lainsäädäntömuutokset, jotta asiantuntijaa voitaisiin käyttää huolto oikeudenkäynneissä.

Minna Alastalo, (2009) Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulusta, on tutustunut lapsen huolto- ja tapaamisoikeusriitoihin liittyviin selvityksiin sosiaalitoimessa. Vertailussa hän pohtii neljän kaupungin malleja. Työssä hän on tarkastellut lapsen huolto- ja tapaamisoikeusriitoihin liittyvien selvitysprosessien kulkua kolmen kaupungin (Helsinki, Tampere ja Turku) sosiaalitoimistoissa sekä vertaillut kaupungeissa käytettäviä malleja Joensuun selvitystyön malliin. Hän on työssään todennut kasvatus ja perheneuvola palveluja tarvittavan selvitystyössä suhteellisen harvoin, mutta todennut sen ristiriitaisen roolin nousseen merkittäväksi tekijäksi mallien toimivuutta vertailtaessa.

7. KEHITTÄMISEN TAVOITE, TARKOITUS JA TEHTÄVÄ

Tämän kehittämisprosessin tavoitteena oli luoda prosessikuvaus sekä menettelyohje lastenvalvojalpalvelun toimenpiteistä, huoltajuudesta ja tapaamisista sopiminen, ja yhtenäistää käytäntöjä lastenvalvonnassa.

Kehittämisen tarkoitus oli luoda näkyväksi lapsen oikeudet ja avata vanhempien eroon liittyvää problematiikkaa sekä selkeyttää työhönsä perehtyville lastenvalvojille toimintaprosessin kuvaus. Prosessikuvausta mallinnettaessa erityistä huomiota kiinnitettiin tapaamissopimukseen liittyvien käytäntöjen avaamiseen, tarkentamiseen ja kehittämiseen sekä mahdollisiin toimenpiteisiin sopimuksen aikaansaamiseksi, ottaen huomioon lapsen oikeudet sekä lapsen kuuleminen.

Kehittämisen prosessia lähdettiin toteuttamaan yhdessä lastenvalvojien määrittelemän kehittämistyöryhmän kanssa, kuvaamalla prosessia, jonka lastenvalvoja käy läpi vanhempien kanssa lapsen tapaamisista ja huoltajuudesta sovittaessa. Tarkempi perehtyminen tehtiin tapaamissopimuksen prosessin menettelyohjeisiin, jonka tavoitteena oli miettiä mahdollisuuksia sekä toimintamenetelmiä sopimuksen aikaansaamiseksi ilman käräjäoikeuteen päätymistä. Kehittämisen prosessissa tekijä mahdollisti ja loi lastenvalvojienryhmän määritte-

lemää kuvausta. Kehittämistyön tekijä linkittyi lastenvalvojien välille tuottaen kirjallista osuutta herätellen kysymyksillä, sekä kokoamalla yhteen sähköpostin välityksellä tuotetun materiaalin, jonka avulla kehitettiin työmenetelmiä ja löydettiin yhteisiä toimintamalleja lapsen edun toteutumiseksi.

Kehittämisen prosessissa käytettiin menetelmänä dialogia, jossa kehitystyön tekijä yhdessä lastenvalvojien ryhmän kanssa, piirsi näkyväksi prosessikuvauksen. Prosessikuvauksen mallintamisessa käytettiin Microsoft Word tekstinkäsittely -ohjelmaa. Yhteisen pohdinnan kautta löydettiin olemassa olevat käytännön toimenpiteet ja päästiin näkemään mahdollisia kehittämisen alueita. Kehittämisen toivottiin tuottavan työkaluja haastavien asiakkaiden kohtaamiseen sekä auttavan oman työn jäsentämisessä yhteisen reflektoinnin avulla.

8. KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS

Leppäsen mukaan työprosessin ja sen kehityksen kuvaaminen mallintamalla voi olla hyvinkin työlästä, mutta samalla se tulee nähdä myös erinomaisena oppimistilanteena, jossa työssä vallitsevat lainalaisuudet tulevat tietoiseen tarkasteluun. Voidaan esimerkiksi kyseenalaistaa se, miksi työn suoritusjärjestys on kuvatus kaltainen? Työprosessin osatekijät tuottavat tuloksen vain toimiessaan vuorovaikutuksessa ja työnkuvausta tarvitaan myös työn toiminnallisesti kriittisistä vaiheista. Tällaisia kriittisiä vaiheita ovat tavallisesti työn aloittaminen ja lopettaminen ja erilaiset muutokset työprosessin osatekijöissä. (Leppänen 1995, 12–13.) Kehittämisessä on viime kädessä kyse muutosten aikaansaamisesta. Muutos voi kohdistua esimerkiksi työmenetelmiin tai – prosesseihin, työnjakoon, uusien yhteistyömuotojen tai palveluiden kehittämiseen. Myös uusien palvelukonseptien kehittäminen voi olla toiminnan kohteena. Kehittämisen taustallakin on usein muutoksia. Muutokseen tulee joskus vastata muutoksella, siis kehittämisellä. (Kangaspunta 2007.)

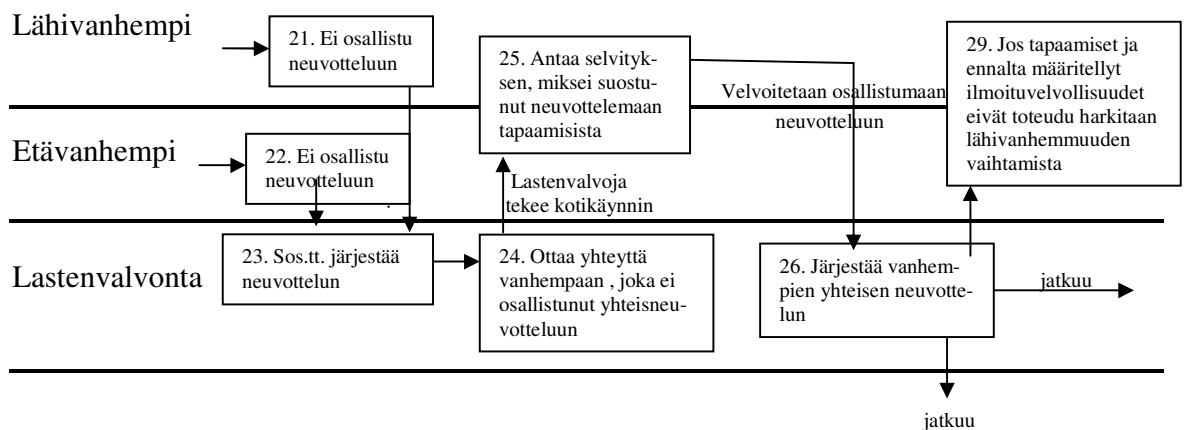
Tässä kehittämistyössä prosessin avaaminen ja sen piirtäminen näkyväksi, auttavat uusia lastenvalvojia työhönsä perehtymisessä, mutta ennen kaikkea se helpottaa lastenvalvojan ja vanhempien yhteistyötä ensimmäisellä tapaamiskerralla, jolloin vanhemmat voivat nähdä koko prosessin, miettiä tulevaa omalta kohdaltaan ja asennoitua asian tärkeyteen. Kysymyksessä ei ole niin sanottu ”läpihuutojuttu”, jossa tavoitteena on vain nopeasti saada jonkinlainen sopimus aikaiseksi ja vanhempien allekirjoitukset papereihin. Tärkeämpää on saada vanhemmat ymmärtämään lapsensa etu erotilanteessa. On tärkeää antaa aikaa kysytellä asioita ja jakaa informaatiota vanhemmille pienemmissä palasissa, jotta lopputulos on vanhempia tyydyttävä mutta ennen kaikkea lapsen edun mukainen.

8.1 Kehittämistyön historia ja alkuvaiheet

Kesällä 7/2010 Porissa vieraili Mikael Jämsänen, Lasten Oikeuksien Tuki ry:n puheenjohtaja etävanhempien ryhmän kutsumana. Tilaisuus oli avoin ja järjestettiin Porin seurakuntien palvelukeskuksessa. Tuossa kokoontumisessa käytiin laajaa keskustelua etävanhempien tilanteesta. Tärkein sanoma oli että, yhteiskunnassamme on edelleen vahvasti periaate, että äiti on isää parempi. Lapsiaan kaipaavat Porilaiset etävanhemmat olivat laatineet lapsen huoltajuus- ja tapaamisoikeuskaavion, missä he esittivät uudistusehdotuksia avioerotilanteeseen. (Saari 2010, 10.)

Kehittämistyön tekijä sai tutustua tuohon etävanhempien luomaan prosessikuvaukseen, jossa ehdotettiin joitakin muutoksia lastenvalvonnan toimenpiteisiin (KUVA 1.) siinä tapauksessa ettei jompikumpi vanhempi suostu yhteisneuvotteluun. Etävanhemmat esittävät jopa lähivanhemmuuden vaihtoa kriisiytyneissä tilanteissa (LIITE 4). Etävanhempien prosessikuvaus avasi näkyväksi sen, miten he odottavat sosiaalitoimen viranomaisen vastaavan epäkohtaan lähtemällä konkreettisesti tapaamaan vanhempaa, joka vastustaa yhteisneuvottelua. Etävanhempien hätä ja kehittämistarpeen esilletuonti innoittivat miettimään, olisiko jotain todella tehtävissä. Lähempi tutustuminen ilmiöön ja asiaan sai kehittämistyön tekijän ymmärtämään, että kriisiytyneitä tilanteita syntyy n. 5/100, eikä näin ollen suuresta määrästä paikallistasolla ole kyse. Tämä saattaa olla syy siihen, ettei asiaa nähdä niin vakavana. Suomenlaajuisesti asia on kuitenkin ymmärretty. Laajaa materiaalia; tutkimuksia, teoksia,

omakohtaisia kokemuksia löytyy internetistä sekä kirjallisuudesta. Anja Hannuniemen väitöskirjassa (PAS-oireyhtymästä) löytäessään kehittämistyön tekijä ymmärsi olevansa oikeilla jäljillä ja haluavansa perehtyä tapaamissopimusten kehittämiseen. Vaikka kriisiytyneiden tapaamissopimusten määrä olisi 5/100 (Porin lastenvalvojapalvelussa arvioitu luku), saattaa se tarkoittaa 5-12 lasta sataa tapaamissopimusta kohden vuositason tasolla, jotka joutuvat vanhempiensa ”pelinappuloiksi” erotilanteessa.

KUVA 1. Etävanhempien luoman prosessikuvauksen osa, neuvotteluista kieltäytyvän vanhemman kanssa yhteistyön aikaansaamiseksi. (LIITE 4)

Kehittämisen alkuvaiheessa keskusteluja käytiin Porin perusturvajohtajan kanssa ja sittemmin lastenvalvojapalvelun työryhmän kanssa. Myöhemmin toteutettiin yksittäistapaamiset kolmen lastenvalvoja kanssa perusturvassa. Tapaamiset toteutuivat loppuvuodesta 2010. Kehittämisaikana vahvistui tapaamissopimusprosessin kuvaamiseksi ja sitä kautta hahmottuun kehittämistarpeisiin. Toukokuussa 2011 kehittämistyön tekijä otti yhteyttä Rauman lastenvalvojapalvelun lastenvalvojiin ja tiedusteli tarvetta suunnitelmansa mukaiselle toiminnalle. Rauman lastenvalvojapalvelussa prosessikuvauksia oli jo aloitettu tekemään ja näin ollen kehittämistyö osui hyvään aikaan ja tarpeeseen.

Kehittämissuunnitelma sekä työn tekemiseen vaadittava lupahakemus toimitettiin Raumalle toukokuussa 2011. Lupa työn tekemiseen myönnettiin kesäkuussa 2011, jonka jälkeen Rauman lastenvalvojapalveluun sovittiin ensimmäinen tapaaminen elokuun 10 päivään. Tapaamisen tarkoitus oli tarkentaa suunnitelmaa lastenvalvojapalvelun tarpeisiin ja lähteä toteuttamaan kehittämissuunnitelmaa.

Lastenvalvojat tekevät selvästi henkisesti raskasta työtä. Vaikka suurin osa vanhempien ja lasten tapaamisista päättyikin yhteisymmärryksessä sopimiseen, vaikuttavat heidän työhönsä haastavat sopimustilanteet suuresti. Lastenvalvojan tehtävä on toteuttaa ”lapsen hyvää”, ei aina aikuisille mukavinta vaihtoehtoa. Aikaresurssit, mahdollisuudet tutustua koko perheen tilanteeseen ja mahdolliset omat näkemykset lapsen hyvästä vaikuttavat suunnitelman tekoon haastavissa sopimustilanteissa. Usein lastenvalvojan ainut ja tietysti viimeinen keinonsa on ehdottaa siirtymistä käräjäoikeuden puoleen. Jotta yhteiskunnan varoja voidaan säästää ja yhä harvempi eroperhe tarvitsisi käräjäoikeuden päätöstä, tulisi kehittää uusia toimintamalleja, joiden avulla vanhemmat ymmärtäisivät perheen tilanteen ja ennen kaikkea lapsensa vaikean tilanteen erovanhempiensa ristitulessa.

8.2 Projektin kuvaus

Rauman lastenvalvojapalvelussa on laatutyöskentelyä tehty jo ainakin vuodesta 2003, jolloin lastenvalvojapalveluun on luotu näkyväksi useita lastenvalvonnan toimiin liittyviä prosesseja. Isyyden selvittämisen prosessi oli alkuvuonna 2011 tarkennettu ja auditoitu Laatu ISO 9001:2008 standardin mukaiseksi. Koska kehittämisen prosessi painottuu lähinnä tapaamissopimukseen ja vähäisessä määrin huoltajuudesta sopimiseen, valittiin kehittämisskohteeksi huolto- ja tapaamissopimuksen prosessi.

Kehittämistä työn tekijä lähti viemään eteenpäin projekti luonteisesti, jonka avulla kehittämisessä määritellyt tavoitteet syntyivät laatutyön mukaisiksi. Projektin tavoite on määritellyt kappaleessa 7. Kehittämistyön tavoite, tarkoitus ja tehtävä. Suunnitelma projektiin syntyi tavoitteiden sekä aikataulun pohjalta. Suunnitelma sisälsi neljä tapaamiskertaa.

Prosessin kulku:

I tapaaminen lastenvalvojapalvelusta valitun kehittämistyöryhmän kanssa – piirretään prosessi toimintatavoista.

– Kehittämistyön tekijä lähettää sähköpostilla jokaiselle lastenvalvojalle luodun prosessimallin täydennettäväksi ja uusia ajatuksia herättämään.

II tapaaminen lastenvalvojapalvelusta valitun kehittämistyöryhmän kanssa – tarkennetaan kokonaiskuvaa prosessista ja luodaan alustava prosessi tapaa-
missopimuksesta.

– Kehittämistyön tekijä lähettää sähköpostilla jokaiselle lastenvalvojalle luodun prosessimallin täydennettäväksi ja uusia ajatuksia herättämään.

III tapaaminen lastenvalvojapalvelusta valitun kehittämistyöryhmän kanssa – tarkennetaan tapaa-
missopimuksen prosessia ja kehitetään uusia menetelmiä tapaa-
missopimuksen aikaansaamiseksi.

– Kehittämistyön tekijä lähettää sähköpostilla jokaiselle lastenvalvojalle luodun prosessimallin täydennettäväksi ja uusia ajatuksia herättämään.

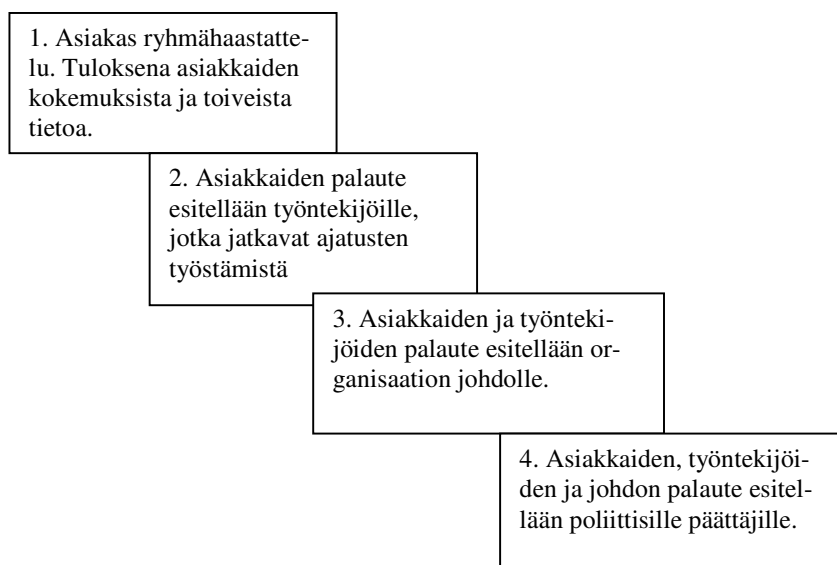
IV tapaaminen lastenvalvojapalvelusta valitun kehittämistyöryhmän kanssa – tai yhteistyöpalaveri luodun prosessikuvauksen esittelyyn.

Projektin toimeenpanon mukaisesti, kokoonpanoksi projektiryhmään määriteltiin kunnan lastenvalvojat, joita Raumalla on kaksi sekä heidän esimiehensä, jonka pääasiallisena tehtävänä katsottiin olevan saatujen toteutusten arviointi sekä tarkentaminen. Aikaresurssia tapaa-
missiin oli suunniteltu käytettäväksi 3-4x/n. 2 tuntia, jonka lisäksi aikaa kului kehittä-
mistyön tekijältä prosessikuvauksen, menettelyohjeen sekä toimintatapaohjeen luomisessa tie-
tokoneohjelmalle sekä lastenvalvojilta kuvausten tarkistamiseen. Projektin tapaa-
miset toteutettiin Rauman lastenvalvojapalvelun tiloissa Rauman kaupungintalolla. Kustannuksia projektille kertyi lastenvalvojien työpanoksesta, jonka Rauman kaupunki oli kehittä-
missuunnitelmaluvassaan hyväksynyt käytettäväksi palkallisena työaikana. Lisäksi kehittä-
mistyön tekijä toteutti työn omalla ajallaan, omilla työvälineillään sekä omakustanteisena kul-
kemisena Rauman lastenvalvojapalveluun. Kustannukset eivät näin ollen nousseet korkeik-
si.

Projekti päättyi yhteiseen tapaamiseen jossa kehittämistyön tekijä esitteli saadut tuotokset sekä kehittämisaalueet jotka olivat nousseet prosessikuvauksen sekä menetelmien avaamisen myötä yhteisiksi kehittämisen näkemyksiksi.

8.2.1 Bikva – kehittämismenetelmä

Bikva-menetelmä (Brugerindragelse i kvalitetsvurdering) on asiakaslähtöinen kehittämis- ja arviointimenetelmä, jonka tavoitteena on aikaansaada oppimista, toimintatapojen muutosta sekä kehittymistä organisaatiossa. Bikva perustuu oletuksiin ja lähtökohtiin, jossa; asiakkaalla on sellainen kokemustieto, jota tarvitaan kehitettäessä palvelujen laatua, vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta, asiakas on arvokas tiedonantaja sekä kumppani kehittämisessä ja asiakas voi olla oppimisen käynnistäjä. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.117–118.) Tässä kehittämisen prosessissa asiakkaiden rooli työn alkuunpanevana voimana oli näkyvä. 8.1 Kehittämistyön historia ja alkuvaiheet avaa tarkemmin näkyväksi asiakkaan roolin kyseisessä kehittämistyössä.

KUVA 2. Bikva-menetelmän neljä päävaihetta

Bikva-menetelmä (KUVA 2.) aloitetaan ryhmähaastattelulla, jossa ulkopuolinen henkilö haastattelee asiakkaat, tässä kehittämisen prosessissa etävanhemmat, ja haastattelun tuloksena saadaan tietoa asiakkaiden kokemuksista ja heidän laatuarvioinneistaan (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.119). Etävanhempien ryhmä oli työstänyt prosessikuvauksen (LIITE 4), jonka avulla he tekivät toiveensa näkyväksi ja eteenpäin työstettäväksi. Bikva-menetelmän seuraavana vaiheena on tuoda asiakkaiden toive työntekijöiden pohdittavaksi (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.119). Ensimmäisellä tapaamiskerralla lastenvalvojien kanssa tutustuttiin etävanhempien prosessikuvaukseen, jossa tärkeimmälle sijalle muutoksen tärkeydessä nousi erövanhempien yhteistyön onnistuminen. Etävanhempien tavoitteena oli osoittaa vanhempien yhteistyön ja kommunikoinnin tärkeys lapsen tapaamisia sovittaessa. He toivoivat työntekijältä panostusta aikaansaada yhteinen tapaaminen vanhempien välille, mikäli lähivanhempi vastustaa yhteistyötä.

Kehittämisen tavoitteeksi kehittyi näin tapaamissopimuksen prosessikuvaus sekä menettelyohje, jonka avulla pyrittiin näkemään mahdollisuudet toteuttaa etävanhempien toiveita mahdollistaa tapaamiset ja luoda sopimus ilman käräjäoikeuteen päätymistä. Kolmantena vaiheena organisaation johdolle eli Rauman lastenvalvojien esimiehelle lähetettiin aikaansaadut tuotokset kommentoitavaksi ja viimeisellä eli neljännellä tapaamiskerralla esiteltiin työntekijöiden kanssa saadut tulokset sekä etävanhempien prosessikuvaus sekä muutostoi-veet. Tämän kehittämisen osalta Bikva menetelmä ei jatkunut menetelmän mukaisesti loppuun, eli neljänteen vaiheeseen asti, jolloin asiakkaiden, työntekijöiden ja johdon ryhmähaastatteluista saatu palaute olisi esitelty poliittisille päättäjille (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.119).

Bikvan soveltamisen päätavoitteena on työntekijöiden kehittyminen ja oppiminen. Bikva-menetelmän tuottama muutos perustuu ajatukseen kaksikehäisestä oppimisesta, jossa työntekijät pystyvät menetelmää soveltaessaan näkemään tilanteen monelta kannalta ja siten kyseenalaistamaan olemassa olevat toiminnot. Bikva-menetelmän ideana on, että haastattelija on neutraali ja asiakkaille vieras henkilö. Haastattelija eli tässä kehittämistyön tekijä, on ennen kaikkea ajatusten ja ideoiden välittäjä. Täydellinen neutraalius ei ole kuitenkaan mahdollista. Olennaista on ettei haastattelija dominoi liikaa keskustelua, mutta ohjaa kes-

kustelua tekemällä lisäkysymyksiä. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.120–123.) Kehittämistyön tekijä loi valmiita kysymyksiä ensimmäiselle kerralle kirja- ja tutkimustiedon pohjalta ja seuraavilla kerroilla myös yhdessä luotujen selvitysten pohjalta kyseenalaistaakseen ja herätelläkseen lastenvalvoja pohtimaan asioita useammalta näkökannalta. Asiakkaiden eli etävanhempien haastatteluja kehittämistyön tekijä ei ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen toistanut, jotta työn toteuttamisvaiheessa realiteetit lain ohjaamina sekä neutraaluis mahdollistuivat. Asiakkaiden ääni tuli kuitenkin kuuluviin prosessikuvauksen myötä sekä lastenvalvojien kokemuskusteluissa.

Kehittämistyössä prosessi päättyi toiminta- ja menettelyohjeen luomiseen, jotka näin ollen toivat myös asiakkaan äänen kuuluville. Koska kyseessä oli Rauman lastenvalvonnan huollon- ja tapaamisen prosessi, tulee kehitys jatkumaan laatutyön merkeissä jatkossa. Toimintaohjelmakkeen (LIITE 3), 20. Prosessi suorituskyvyn mittaristot, jätettiin tarkoituksellisesti täyttämättä, jotta organisaation sisällä luodaan selkeät, taloudellisesti mahdolliset sekä asianmukaiset arviointimenetelmät kehittämisen tueksi käyttäen kompetenssi menetelmää.

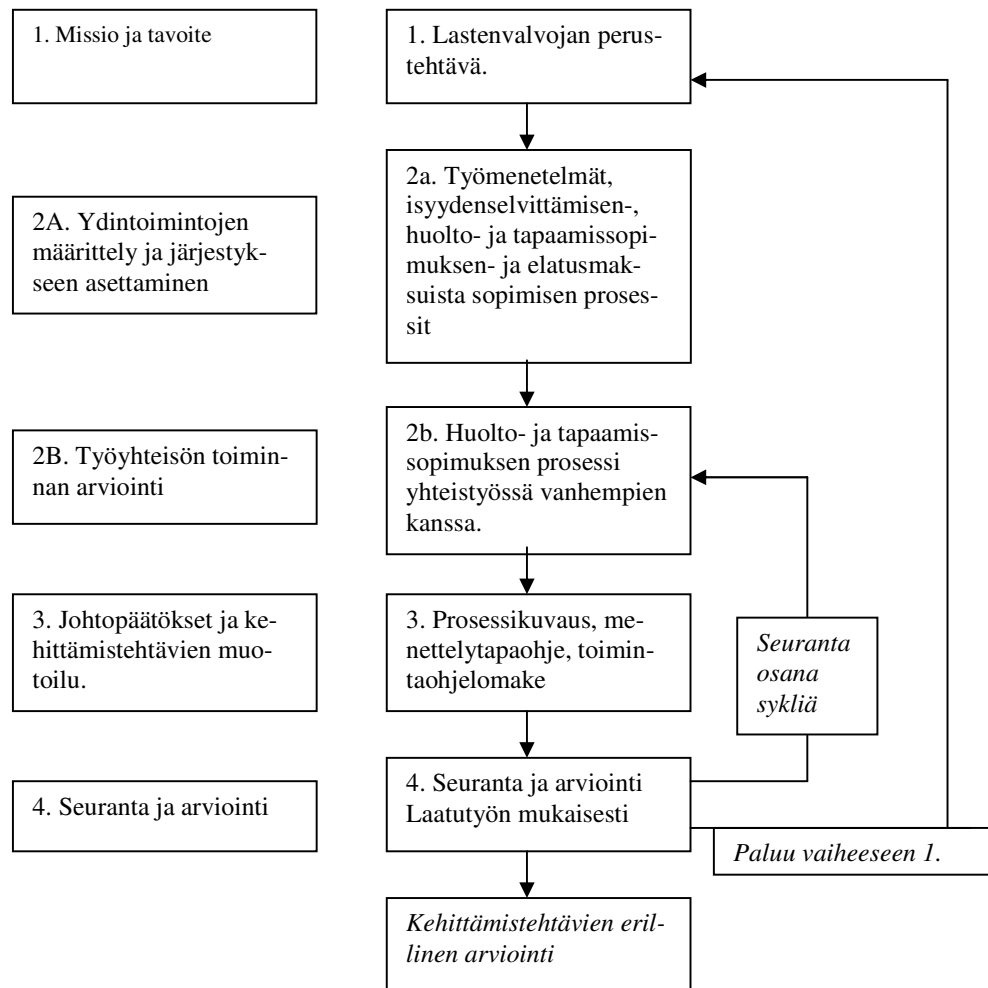
8.2.2 Kompetenssi – kehittävää arviointia

Kompetenssi on työyhteisön kehittävän arvioinnin väline. Menetelmän tavoitteena on vahvistaa työntekijöiden yhteistä näkemystä työntavoitteista ja keinoista niiden saavuttamiseksi. Menetelmässä työyhteisö käy itsearviointiin pohjautuen keskustelua siitä, tehdäänkö yhteistyössä oikeita asioita oikealla tavalla. Kompetenssin avulla voidaan tehdä näkyväksi työtä ja tekijöiden näkemyksiä yhteistä keskustelua ja oppimista varten. Kysymys ei ole vain osaamisen ja pätevyyden kehittamisestä, vaan työntekijöiden ja työyhteisön kapasiteetin vahvistamisesta. Menetelmä sisältää ajatuksen työyhteisöstä oman toimintansa kehittäjänä ja arvioijana ja olettaa työntekijöiden sitoutuvan ja panostavan päätöksiin sitä enemmän mitä enemmän he osallistuvat päätöksentekoprosessiin. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.141–142).

Kehittämistyössä lastenvalvojien yhteinen nimittäjä oli isyydenselvittämisen prosessi, huolto- ja tapaamissopimusten prosessin sekä elatusmaksuistasopimisen prosessin laatiminen yhteistyössä erovanhempien kanssa. Rauman lastenvalvojapalvelussa kaksi lastenvalvojaa

toteuttavat samaa perustehtävää ja yhteisenä ajatuksena oli luoda mahdollisimman yhtenäisen käytäntö, oppia toisiltaan käytänteitä ja löytää kehittämismahdollisuuksia, joilla helpottaa työn tekemistä. Työskentelyn alussa yhteisen työn näyn ei tarvitse olla täysin selvä, vaan kompetenssi-työskentelyn tavoitteena on yhteisen päämäärän ja toiminnan leikkauspintojen löytäminen. Tämän menetelmän avulla voidaan eri ammattiryhmien välille myös luoda yhteys, jollaista tarvetta ei kyseisessä kehittämistyössä kuitenkaan ollut. Menetelemä tuo tehokkaasti esiin työyhteisössä vallitsevaa kulttuuria, ajattelua ja käsityksiä sekä nostaa esille tehokkaasti mahdollisia jännitteitä ja ristiriitoja (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.143).

Kompetenssi sopii pieneköjen työyhteisöjen käyttöön, jolloin keskustelu vielä onnistuu joustavasti ryhmässä. Paitsi koon myös työyhteisön ilmapiirin ja kulttuurin on mahdollistettava rakentava keskustelu, joka edellyttää myös luottamuksellista ilmapiiriä. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.143–144.) Rauman lastenvalvojalpalvelussa työn tekeminen tapahtui hyvässä hengessä ja yhteistyössä. Kompetenssi-arvioinnin mukaisesti kehittämistyön tekijä toimi ulkoisena peilaajana ja avusti työyhteisöä toteuttamaan itse arviointiaan esittämällä kysymyksiä ja ajatuksia. Näin ollen arvioinnin omistajuus pysyi koko työn tekemisen ajan työntekijöiden käsissä. Menetelmän käytön tarkoitus ei ollut vain toteuttaa arviointiprosessi menetelmää, vaan pikemminkin lisätä työyhteisön osaamista ja kyvykkyyttä. Prosessikuvausten luominen ja menettelyohjeen aukikirjaaminen ei sinällään muuta työkulttuuria, vaan tärkeämpää on tiedostaa, miten työskentelytapa voi palvella työyhteisöä pitkällä tähtäimellä. Menetelmän ydin on ajatusten näkyväksi tekemisessä ja jakamisessa arvioinnin keinoin ja sen pohjalta käydyssä yhteisöllisessä keskustelussa. Keskustelu tuo esille toimintaa ohjaavia tavoitteita ja käsityksiä, oletuksia ja arvoja. Menetelmällä pyritään pienentämään kuilua lastenvalvojien sekä erovanhempien välillä ja lisäksi se toimii välineenä jonka avulla työyhteisö tekee itselleen näkyväksi oletuksen siitä, millainen toiminta edistää haluttuja tavoitteita ja tuloksia. Kyseisessä kehittämisen prosessissa tavoitteena on pienentää kärjäoikeuteen päätyvien tapaamissopimusten määrää.

KUVA 3. Kompetenssi prosessina kehittämistyössä

Menetelmä etenee nelivaiheisena prosessina (KUVA 3.), jossa ideana on edetä työyhteisön tavoitteiden tunnistamisesta käytännön toteutuksen arviointiin ja kehittämiskohtien havainnointiin. Kompetenssin ensimmäisenä (1) vaiheena avataan työyhteisön perustehtävä ja mitä se pyrkii toiminnallaan saavuttamaan. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009. 141–149.) Kehittämisessä tavoitteet on luotu yhteistyössä ja huomioitu lain määrittelemät perusteet toiminnalle ja työntekijän mahdollisuuksille. Kehittäminen liittyy Rauman kaupungin määrittelemään strategiaan laatu työn ISO 9001:2008 eteenpäinviemiselle. Toisessa (2a) vaiheessa

tarkastellaan toimintaa ja tehtäviä joilla työyhteisö pyrkii saavuttamaan tavoitteensa. Selvitettiin lastenvalvojalpalveluun liittyvät työmenetelmät, prosessit jotka ohjaavat työtä sekä tavat, hiljaista / sanomatonta tietoa unohtamatta. Laatutyön mukaisesti kuvattavaksi valittiin etävanhempien näkemykseen viitaten huolto- ja tapaamissopimuksen prosessi (2b) joka haluttiin avata ja kehittää yhteistyössä. Isyyden vahvistamisen prosessi oli valmiiksi luotu keväällä 2011 ja elatusmaksusopimus sovittiin eriyttävän nykyisestä tapaamissopimuksesta sen erityislaatuisuuden vuoksi. Varsinaista kompetenssi arviointiin liittyvää pisteytystä ei suoritettu työntekijöiden kesken, vaan valinta perustui tarpeeseen ja etävanhempien ryhmän esittämään toiveeseen, joka oli saatu Bikva selvityksen myötä.

Kolmannessa (3) vaiheessa tehdään johtopäätöksiä itsearvioinnin tulosten perusteella. Tavoitteena on tunnistaa työyhteisön vahvuudet sekä paikantaa kehittämisen kohteet. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009. 156.) Kehittämistyö teki näkyväksi prosessikuvauksen sekä menettelyohjeet joiden avulla yhtenäiset työkäytännöt tulivat näkyviksi. Lapsen osuutta sopimuskäytännöissä vahvistettiin lisäämällä lapsen osuus prosessiin näkyväksi yhtäältä muistuttamaan lastenvalvojaa mahdollisuudesta ottaa lapsi mukaan keskusteluihin, mutta myös auttamaan erovanhempia hahmottamaan lapsen osuuden tärkeys yhteisessä sopimuksessa.

Neljännessä (4) vaiheessa seurataan ja arvioidaan, miten työyhteisö on pyrkinyt saavuttamaan kehittämistavoitteen ja millaisia tuloksia on saavutettu. Kehittämisen yhteydessä työntekijät kävivät keskustelua jakaen yhteistä tietoa ja pohdintoja. Tuloksina saavutettiin huolto- ja tapaamissopimuksen prosessi, menettelyohje prosessia tukemaan sekä toimintaohjelmakke mahdollistamaan Laatu ISO 9001:2008 työn jatkumisen. Lisäksi kehittämiskohteenä lastenvalvojat nimesivät tapaamisissa useampaan kertaan dokumentoinnin tärkeyden. Myös mittaristojen tärkeys laatutyöskentelyssä tulee päätettäväksi ennen prosessin lopullista arviointia.

Kompetenssi-menetelmän tarkoitus on vahvistaa työyhteisön kehittämisosaamista. Menetelmää toistamalla kehittämistyö saadaan jatkuvaksi. Kompetenssin ensimmäisen vaiheen mukaisesti käyty perustehtäväkeskustelu toimii jatkossa kivijalkana, johon voidaan tarvitta-

essa palata. Reflektiivinen keskustelu auttaa jäsentämään, mikä työssä todella muuttuu ja mitä vaikutuksia sillä nähdään olevan. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009.161–163). Seuraavana vaiheena lastenvalvojien työprosesseissa on elatusmaksusopimuksen prosessin kuvaaminen ja avaaminen.

8.3 Rauman lastenvalvojapalvelussa ensimmäinen tapaaminen

Kehittämistyössäni lähestyn työn kehittämistä työntekijöiden äänen esille tuomisen kautta, miten he kokevat oman työnsä ja miten sitä tulisi jatkossa kehittää. Hiljainen tieto, jolla tarkoitetaan hyvin henkilökohtaista tietoa, jota on vaikea jakaa, kuuluu myös olennaisesti työn kehittämiseen. Kehittämisen näkökulmasta on erittäin oleellista, että hyväksi todetut toimivat tavat saadaan nostettua esiin myös muiden hyödyksi. Usein hiljainen tieto liittyy vahvasti omaan kokemukseen ja intuitioon.

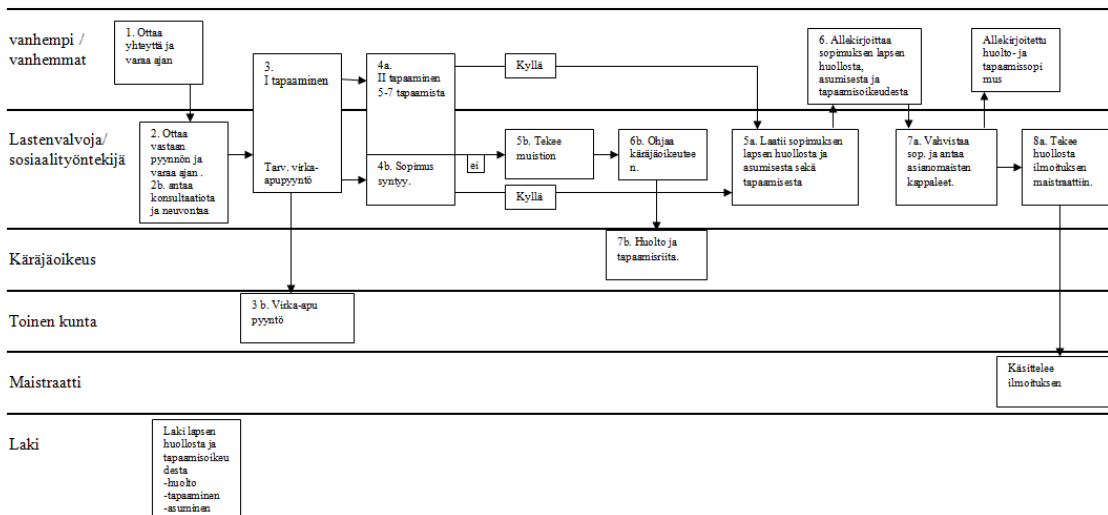
Kehittämisessä kohteeksi oli valittu huolto- ja tapaamisprosessin avaaminen sekä menettelyohjeiden näkyväksi tekeminen kehittämissuunnitelman mukaisesti. Rauman lastenvalvojapalvelussa, 2000-luvun alkupuolella, prosessiin oli mallinnettu huolto-, asumis-, tapaamis- ja elatussopimukset vanhempien erotilanteessa. Prosessista erotettiin elatussopimuksen prosessikuvaus, sillä nähtiin tärkeäksi muodostaa elatussopimuksen prosessi täysin itsenäiseksi prosessiksi. Huolto- ja tapaamissopimuksen prosessia työstettiin näkyväksi ja muotoiltiin toiminnan kuvausta. Kuvauksessa useassa kohdassa esiin noussut dokumentointi näytti nostattavan kysymysmerkkejä ja toimintatapaeroja. Dokumentointi on tärkeä osa ihmistenvälistä kommunikaatiota silloin, kun työryhmä saattaa muuttua, tai pitää palata aiemmin luotuihin sopimuksiin. Dokumentointiin liittyy tärkeänä osana myös vaitiolovelvollisuuden toteutuminen, kuten kaikkeen asiakasta koskevaan kirjaamiseen. Kaikki yksittäistä asiakasta koskevat tiedot ovat salaisia, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 perusteella. Pro Consona -asiakastietojärjestelmän tuottama tilastotieto on julkista tietoa. Salassa pidettäviä tietoja ovat; asiakkaan perustiedot, päätös tuesta/palvelusta sekä siihen liittyvät tiedot, suunnitelmat ja kertomukset, raha liittyvät asiat sekä perheenjäsenten perustiedot.

8.4 Rauman lastenvalvojapalvelussa toinen tapaaminen

Toista tapaamiskertaa edelsi ensimmäisen tapaamisen aikana saatujen prosessikuvausten piirtäminen näkyväksi Word-tekstinkäsittelyohjelmalla (LIITE 1). Tämä valittiin muodoksi, jotta jokainen kehittämistyöryhmän jäsen pystyy tarkastelemaan aikaansaatuja tiedostoja. Kehittämistyön tekijä kuvasi huolto- ja tapaamissopimuksen prosessin (KUVA 4), kirjasi menettelyohjeistusta (LIITE 2) sekä hahmotteli yhteisen keskustelun pohjalta Rauman kaupungin prosessin toimintaohjelomaketta (LIITE 3).

Tapaamisen aikana käytiin yhdessä lastenvalvojien kanssa läpi kirjoitetut tekstit, tehtiin niihin muutoksia ja käytiin keskustelua prosessikuvauksen myötä esille tulevista toimintatavoista. Dokumentointi nousi jälleen yhdeksi keskustelun aiheeksi. Sopimusten kirjaaminen ei näyttänyt eroavan työntekijöiden välillä, vaan yksittäisistä asioista tehdyt kirjaukset asiakastietojärjestelmään pohdituttivat lastenvalvoja. Prosessin kuvauksen myötä toimintaohjelomake hahmottui myös lastenvalvojidelle pohdittavaksi ja loppuun työstettäväksi.

HUOLLON ja TAPAAMISEN SOPIMISEN PROSESSI

KUVA 4. Huollon ja tapaamisen prosessi kuvaus. (Liite 1.)

Kuvauksen kautta pystyttiin havaitsemaan dokumentoinnin lisäksi muitakin piirteitä joihin tulisi jatkossa kiinnittää erityistä huomiota. Lapsen edun mukaisten päätösten tekeminen on lastenvalvojapalvelun tärkein tehtävä ja prosessista voidaan todeta, ettei lapsen ääni pääse kuuluville muuten kuin vanhempien puheissa. Prosessin menettelyohjeeseen kirjattiin 4a. II-VII tapaaminen, jossa tapaaminen voidaan järjestää myös lapselle, jolloin molempien vanhempien lupa tarvitaan lapsen tapaamiseen. Tapaaminen voidaan toteuttaa joko lastenvalvojan työhuoneessa, päiväkodissa, koulussa tai lastenvalvoja voi pyytää lastensuojelun sosiaalityöntekijältä virka-apua. Haastavissa tilanteissa lapsen ääni saadaan näin kuuluville ja se tehdään näin näkyväksi myös vanhemmille prosessin osana.

Menettelyohjeen tarkoituksena on avata näkyväksi sanallisesti prosessiin piirretyn toimintakokonaisuuden selvitys. Yhteistyössä tuotetun prosessikuvauksen jokainen laatikko avataan ja kirjataan menettely- eli työskentelytavat; huomioitavat asiat, mahdolliset yhteistyökumppanit, toimintatavat ja – järjestys sekä vastuu alueet. Seuraavana Menettelyohje 4 a. lapsen mukaan ottaminen tapaamissopimus prosessiin (LIITE 2):

4 a. II-VII tapaaminen

– *Dokumentoinnin tarkistaminen Pro Consonasta. (Huom. Lastensuojelun tekstin tarkistaminen tarvittaessa.)*

– *Neuvottelua:*

* *sovittelutyötä*

* *kompromissiehdotuksia ja vaihtoehtoja ja niiden pohdiskelua lapsen edun mukaisesti.*

* *pohditaan molempien vanhempien antamien vaihtoehtojen hyviä ja haastavia puolia.*

– *Laadittavan sopimuksen sisällön muokkaamista:*

* *avoin sopimus jolloin vanhemmat pystyvät / voivat sopia hyvin joustavasti arjesta.*

* *tarkkaan määriteltyyn sopimukseen kirjataan hyvin tarkasti ylös kellonaikoja tapaamisten alkamiseen ja päättymiseen, juhlapyhien sekä lomien aikataulut.*

– ***Tapaamisia voidaan järjestää myös lapselle, jolloin molempien vanhempien tulee antaa lupa lapsen tapaamiseen. Tapaaminen voidaan järjestää lastenvalvojan toimistolla, päiväkodissa tai koulussa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijää voidaan tarvittaessa käyttää käynneillä mukana.***

8.5 Rauman lastenvalvojapalvelussa kolmas tapaaminen

Kolmannen tapaamisen tarkoitus oli tarkentaa tapaamissopimuksen prosessia ja nostaa esille prosessin kuvauksen aikana heränneitä kysymyksiä. Tärkeimmäksi uudeksi kehittämiskohteeksi nousi dokumentoinnin tärkeys ja sen yhdenmukaistaminen.

Prosessikuvaus muokattiin loppuun ja menettelyohje hyväksyttiin. Sekä prosessi että menettelyohje sovittiin lähetettäväksi lastenvalvojapalvelun esimiehelle tarkennettavaksi ja hyväksyttäväksi. Toimintaohjelomaketta tarkennettiin Rauman lastenvalvojapalvelun mukaiseksi. Kirjausten muuttamisen jälkeen versio lähetettiin lastenvalvojille paperiversiona tarkennettavaksi ja muutettavaksi. Tarkennusten jälkeen myös toimintaohjelomake lähetettiin lastenvalvojien esimiehelle hyväksyttäväksi.

Elatusvelvollisten Liitto ry:n sivuilta on katsottavissa ”Malli hyvän ja toimivan tapaamissopimuksen laadinnan pääperiaatteet”. Myös Sosiaaliportti.fi tarjoaa dokumentointiin liittyvää ohjeistusta, mutta kyseisessä kehittämisessä dokumentointi tulee ohjeistaa työntekijöiden yhteisen sopimuksen ja hyvän käytännön mukaiseksi. Dokumentointia ei tule suorittaa ilman päämäärää vaan yhteisen menettelytavan mukaisesti.

8.6 Kehittämistyön viimeistelyvaihe

Kehittämisprosessin eteneminen sujui suunnitelman mukaisesti. Yhteistyössä piirretyt ja näkyväksi tehdyt työtapahtumat lähetettiin lastenvalvojapalvelun esimiehelle hyväksyttäväksi. Hyväksymisen jälkeen kehittämisen tuotoksena on syntynyt lastenvalvontaan huolto- ja tapaamissopimuksen prosessikuvaus, menettelyohje kuvauksen sisälle sekä lisäksi Rauman toimintaohjelomake, jonka jälkeen prosessi voidaan lastenvalvojien niin halutessa auditoida laatujärjestelmä ISO 9001:2008 standardin mukaiseksi toiminnaksi. Kehittämiskohdista prosessin valmisteluvaiheessa löytyi kaksi, joista toinen oli dokumentoinnista sopiminen ja toinen lapsen äänen kuuleminen huoltajuutta sekä tapaamisia sovittaessa.

Projektipäällikkö Jarmo Kärki on perehtynyt 2007 Sosiaalialan kehittämishankkeessa mm. lapsen huollon- ja tapaamisoikeusasioiden tietojärjestelmien suosituksiin. Hankeraportissa Kärki toteaa tietojen yhtenäistämisen olevan edellytys tehokkaalle asiakastietojen käsitteilylle ja sähköiselle tiedonsiirrolle tietojärjestelmien välillä sekä vertailtavan tilastotiedon tuottamiselle. Kärki ottaa esille myös lapsen kuulemiskäytännön, joka ei ole vakiintunut käytäntö. Hän toteaa että lasta kuullaan enimmäkseen silloin, kun vanhemmat eivät pääse asioista yksimielisyyteen. Tähän liittyen lapsen kuulemiskäytännön vahvistamisella vaikuttaisi olevan tilausta ja näin ollen kirjaamisessa voisi olla perusteltavissa tieto siitä, onko lasta kuultu vai ei. (Kärki 2007, 8,76).

Viimeisellä tapaamiskerralla kehittämistyön tekijä esitteli prosessin, menettelyohjeen sekä toimintaohjelmakkeen lastenvalvojille sekä heidän esimiehelleen. Kehittämisen tuloksen arviointi ja tarkastelu otsikon alle, on kirjattu kehittämistavoitteita sekä työn etenemisen toteutumaa.

9. KEHITTÄMISEN TULOKSEN ARVIOINTI JA TARKASTELU

Kehittämisen tarkoituksena on kehittää olemassa olevaa toimintamuotoa ja löytää sen myötä uusia kehittämisen kohteita. Tässä kehittämistyössä tavoitteena oli kuvata prosessina lastenvalvojapalvelussa toteutettava lapsen edun mukaisen huollon- ja tapaamissopimuksen valmistelu. Prosessin ollessa jo melko hyvin kuvattuna, jäi kehittämisen muihin osioihin enemmän tilaa. Menettelyohjeiden kuvaaminen nostaa esiin useita kysymyksiä ja työn tekemisen eroavuuksia. Keskustelujen pohjalta työntekijät huomaavat eroavuuksia työnsä toteuttamisessa ja näin nostavat esiin tärkeitä kehittämisen kohtia.

Prosessin kuvaus (LIITE 1 ja 2) on luotu lastenvalvojille tehtävän työn tueksi, mutta myös erovanhemmille tekemään näkyväksi prosessia, johon he ovat lähtemässä, jotta lapsen etu ei vaarannu. Prosessin kuvaaminen auttaa ymmärtämään prosessin pituutta, mutta myös

sitä, että vanhemmat saattaisivat ymmärtää, kuinka tärkeänä lastenvalvojat pitävät heidän lapsensa todellisen edun tarkastelua.

Dokumentoinnin osuus nousi jokaisella tapaamiskerralla esille. Yhteisten päätösten ja sopimusten puuttuessa, jokainen työntekijä kirjaa itse parhaakseen näkemää menettelytapaa. Prosessin etenemisen ja selkeyden kannalta sekä mahdollisten työntekijämuutosten vuoksi dokumentoinnin todettiin olevan tärkeä osa lastenvalvojapalvelun kokonaisuutta. Yhteneväisten dokumentointi ohjeiden tekemisen myötä työn toteuttaminen helpottuu. Näin ollen työntekijät voivat ottaa paremmin kantaa toisen työntekijän perheen sopimuksiin liittyviin päätöksiin sekä saattavat tarkastaa omia näkemyksiään pitkien neuvottelujen alkuvaiheilta. Dokumentoinnin kehittäminen jää lastenvalvojien jatko työstettäväksi, kuten toimintaohjelmakkeen suoriutumiskyvyn mittarit ja prosessin ohjauskin (20. LIITE 3). Näiden katsottiin sisältävän siinä määrin taloudellisten resurssien tarvetta että johtamisen näkökulmia. Toimintaohjelmakkeen kohta 20, sisältää Laatutyölle kriittisiä toimintaohjeita sekä määrittelyjä, joita ei voitu loppuun työstää kehittämisryhmän toimesta. Osio määrittää prosessin tavoitteiden toteutumisen mittaamisen, erikseen määriteltyjen mittaamisesta saatujen tunnuslukujen määrittelyn sekä poikkeamien seurannan ja korjaamisen. Tähän osioon saatiin ainoastaan ottaa kantaa ehdotusten muodossa ja tästä syystä osio jää jatkotyöstettäväksi ennen mahdollista auditointia.

Lapsen äänen kuuluville saaminen on tärkein osa lastenvalvonnan prosessia. Lastenvalvojan tehtävänä on tuottaa lapsen ääni näkyväksi sopimusmenettelyissä. Prosessiin kuvattiin lapsen osuus 4a. II-VII kohtaan, joka muistuttaa lastenvalvojaa lapsen tapaamisen mahdollisuudesta. Kuvauksen tarkoitus on myös osoittaa vanhemmille, että lapsi on tärkein henkilö sopimusta suunniteltaessa ja että asiaa voidaan tarkentaa häneltä itseltään. Tämän osion näkyväksi tekeminen näyttötyy tämän kehittämisen tärkeänä elementtinä, lastenvalvojan työnkuvan osana.

POHDINTA

Tämän työn tekeminen opetti nöyryyttä suuremman edessä. Kohtaamme päivittäin ihmisiä joiden historiaa emme tunne, emme tiedä heidän kokemusperäänsä, emmekä voi varmasti määritellä heidän käyttäytymistapojaan haastavissa tilanteissa. Tutustuminen lastenvalvonnan tapaamissopimuksen prosessiin ja menettelyohjeisiin avasi kehittämistyön tekijälle näkyväksi sen haasteen jonka lastenvalvojat kohtaavat aina uuden eroperheen kohdatessaan. Sosiaalisen kanssakäymisen haastavuus, mutta samalla antavuus, tulevat esille sosiaalityössä, jota toteutetaan suurten tunteiden vallitessa.

Kehittämistyön tekemisen suurin haaste tekijälleen oli ymmärtää kuvaukset ja saada ne prosessiin ja toimintaohjeeseen esitetyn näköisinä. Lastenvalvojien kuuleminen ja asioiden kyseenalaistaminen lisäsi tietotaitoa, mutta myös avasi uusia ovia nähdä asioiden useita eri puolia. Yhteistyön merkitys korostui työn tekemisen myötä ja muistutti jakamisen tärkeydestä haastavia asioita kohdatessaan.

Vanhemmat peräänkuuluttavat palveluita, joissa voidaan arvioida puolueettomasti molempien vanhempien kykyä toimia vanhempana. Vanhemmat kaipaavat myös tahoja, jotka huomioisivat lasten tilanteen paremmin. He toivovat palveluita varhaisempaan vaiheeseen ja ennen kaikkea paikkaa, jossa kaikkia voitaisiin kuunnella tasapuolisesti. Viranomaisten määräyksien ja ”paremmin tietämisen” sijasta vanhemmat usein tarvitsevatkin eron jälkeistä vanhemmuutta tukevia ja heidän omaa vastuutaan korostavia palveluita. Viranomaisten resurssit ovat kuitenkin rajallisia erojen määrään nähden. Tästä johtuen ammattiapu kohdentuu enemmän korjaavaan kuin ennaltaehkäisevään työhön. Eroauttamisessa ammattilaisten ja oikeusoppineiden rinnalle on kaivattu palveluita, jotka vahvistavat ihmisten toimintaedellytyksiä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Mykänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 43–68.) Perhepolitiikan tavoitteita ja painotuksia tulisi suunnata uudelleen niin, että kyettäisiin nykyistä paremmin turvaamaan lasten ihmissuhteiden jatkuvuus eron jälkeen. Äideille että isille tulisi luoda tasavertaiset mahdollisuudet vanhemmuuteen ja läheisiin suhteisiin lastensa kanssa parisuhteiden muutoksista riippumatta. (Broberg & Hakovirta 2009, 139.)

Lapsen kuuleminen lastenvalvojapalvelussa ei ole automaattinen toimintamuoto. Lapsen kuulemiseen tarvitaan molempien vanhempien suostumus ja erillinen tapaaminen, jolloin kumpikaan vanhemmista ei ole paikalla, vaan lapselle järjestetään luottamuksellinen tilaisuus puhua omista näkemyksistään ja toiveistaan. Lapsen ikä tulee huomioida tapaamista suunniteltaessa. Pienten lasten kohdalla päiväkodin tai koulun henkilöstöstä saattaisi olla apua turvallisen tilanteen järjestämisessä. Vanhempien lasten kohdalla työntekijän tulee miettiä lapsen intressejä suhteessa vanhempiinsa. Lastenvalvojalta vaaditaan siis hyvin monenlaista osaamista keskustelun käymiseen, ihmisen kohtaamiseen ja ennen kaikkea näkemistä asioiden taakse – mitkä seikat vaikuttavat keskusteluun ja vastauksiin.

Monissa kunnissa toimivat perheneuvolat auttavat ja tukevat perheitä erilaisissa haastavissa tilanteissa. Raumalla perheneuvolatyyppistä palvelua ei kuitenkaan ole tarjolla, vaan lastenvalvojat pyrkivät järjestämään aikaa vanhempien kanssa neuvottelujen käymiseen. Monet tapaamiset ovat keskusteluineen ja pohdintoineen osa eroon liittyvän kriisin käsittelyä. Keskusteluissa vanhempia haastatellaan sekä informoidaan käytettävistä työmenetelmistä ja prosessin etenemisestä. Rauman lastenvalvojapalvelussa vanhempia ohjataan seurakunnan toteuttamaan eroseminaariin, mikä osaltaan pyrkii auttamaan haastavissa tapaamissopimuskysymyksissä erovanhempia ymmärtämään eron vaikutuksia lapsiin. PAS tapauksissa etäännyttäjävanhempi kaipaisi terapiaa ymmärtääkseen oman tilanteensa sekä lasten tilanteen. Kuten Hannuniemen väitöstutkimus osoittaa, on tällaista terapiaa vaikea lastenvalvojan erovanhemmalle määritellä, mutta myös vaikea velvoittaa sen toteutumista.

Yksi suuremmista haasteista vanhemmille erotilanteissa on sitoutumisen osoittaminen ennen ja jälkeen eron. Ei ole olemassa mittaristoa tai tapaa osoittaa onko vanhemmuus ollut ”avustavaa” tai ”ohimenevää” vai toivottua ”sitoutunutta” vanhemmuutta. Vanhemmat näkevät toistensa toimet ennen eroa erotilanteessa hyvin negatiivisin silmin, eikä näin ollen työntekijä voi saada realistista kuvaa erovanhempien puheista. Lapsen kuuleminen antaa uuden näkökulman vanhempien luomaan kuvaan, muttei välttämättä kuvaa koko arkea.

Dokumentointi herätti paljon keskustelua ja osoitti tarpeen tulevaisuuden kehittämiskohteenä. Kirjallisuuden perusteella ja usean erovanhemman puheista kuultuna, monet luulevat

lastenvalvojien kirjaavan puhelinsoittojen perusteella tietokantaan yhteydenotoista tietoja ja kertomuksia. Näin ei kuitenkaan ole, vaan lastenvalvojat kirjaavat ainoastaan sopimuskäsittelyyn liittyviä asioita tietokantaan. Helsingin hovioikeuspiirin Laatuhanke 2007, Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus s.21–32 (päivitetty 6.11.2009) antaa selkeitä ohjeita sekä neuvoja tapaamissopimusten kirjoittamiseen. Se antaa myös selkänöjää työntekijälle ohjeistaa vanhempia ja selvittää heille realiteetteja. (Kärki J.2007, 17). Dokumentoinnin osuutta yksintehtävässä työssä ei sovi vähätellä vaan pyrkiä etsimään yhteiset toimintatavat ja sopimukset mitä, minne ja milloin kirjataan.

Kehittämistyön edetessä esille nousi myös mahdollinen esitelehti erovanhemmille. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on painattanut esitettä ”Vanhempien ero” jossa annetaan tietoa vanhemmille eroon liittyvistä asioista suhteessa perheen lapsiin. Esite ohjeistaa myös hakemaan apua sitä tarvittaessa. Lastenvalvontaan valmista esitettä voidaan tilata www.mml.fi tai puhelimitse 075 3245 480 (tilausnumero 30121).

Kehittämiseen innoitus lähti etävanhempien ryhmän prosessikuvauksesta, jossa nostettiin esille muutostarpeet yhteisneuvottelun toteutumiseen. Etävanhempien toiveena oli sosiaalitoimen edustajan / lastenvalvojan velvoittavan neuvottelusta kieltäytyvää vanhempaa saapumaan paikalle. Prosessikuvauksessa työntekijän toivotaan tekevän kotikäynti neuvottelusta kieltäytyvän vanhemman luokse, ja velvoittavan tämän osallistumaan yhteisneuvotteluun. Käytännössä lastenvalvojalla ei ole oikeutta eikä mahdollisuutta velvoittaa vanhempia osallistumaan neuvotteluun. Lastenvalvojapalvelu on sovittelutyötä, joka on vanhemmille vapaaehtoista ja se sisältää sosiaalipalveluina annettavat lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sopimisen, lapsen huollon ja tapaamisoikeuden selvittämisen sekä huoltajan järjestämisen. Lastenvalvojapalvelussa työntekijän tärkein ohjenuora on selvittää ja toimittaa lapsen edun mukaisen sopimuksen kirjaaminen yhdessä vanhempien kanssa.

LÄHTEET

- Aaltonen, A-K. 2004. Lapsen tapaamisoikeus tuomioistuinten todellisuudessa. Teoksessa: Susanna Kalavainen: Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Ensija turvakotien liiton julkaisu 33. Helsinki: Ensija turvakotien liitto, 58–75.
- Alastalo, M. 2009. Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusriitoihin liittyvät selvitykset sosiaalityötoimessa: vertailussa neljän kaupungin mallit.
- Amato, P. & Gilbreth, J. 1999. Non-resident Fathers and Children's Well-being: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family* 61(3), 557-573.
- Amato, P. 2001. Children of Divorce in the 1990s: An Update of the Amato and Keith (1991) Meta-Analysis. *Journal of Family Psychology*, Vol. 15(3), 355-370.
- Antikainen, M. 2007. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. *Social Worker's Expertise in the Service of Child Custody*. Väitöskirja. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kuopion yliopisto.
- Auvinen, M. 2006. Huoltoriidat tuomioistuimissa – Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana ja asiantuntijana. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Bauserman, R. 2002. Child Adjustment in Joint-custody versus Sole-custody Arrangements: A Meta-analytic Review. *Journal of Family Psychology* 16(1), 91-102.
- Broberg, M. & Hakovirta, M. 2009. Isät ja lasten hyvinvointi eron jälkeen. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. ja Pölkki P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Bradshaw, J. & Stimson, C. & Skinner, C. & Williams, J. 1999. *Absent Fathers?* London: Routledge.
- Castrén, Anna-Maija. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Dunn, J. & Cheng, H. & O'Connor, T. & Bridges, L. 2004. Children's Perspectives on their Relationships with their Nonresident Fathers: Influences, Outcomes and Implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* (45)3, 553-566.
- Dudley, J. 1991. The consequences of divorce proceedings for divorced fathers. *Journal of Divorce & Remarriage* 16, 171-191.
- Elatusvelvollisten Liitto r.y. <http://www.elatusvelvolliset.fi>
- Finlex.fi. Laki lapsen hullosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Viitattu 20.9.2011 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

- Gottberg, E. 1995. Sosiaalitoimen juridiikka ja lapsen etu. Kirjassa: Aho,S., Kulmala,U., Rähä,H., Porkka.S., Timlin.T. (toim.) Lapsen etu. PainosalamaOy. Turku
- Greene, A. & Moore, K. 2000. Nonresident Father Involvement and Child Well-being Among Young Children in Families on Welfare. *Marriage and Family Review* 29(2/3), 159-180.
- Hakovirta, M. & Broberg, M. 2007. Parenting from a Distance: The Factors Connected to the Contact between Children and a Non-resident Parent. *Nordisk Sosialt Arbeid* 27 (1), 19-33.
- Hannuniemi, A. 2009. Teoksessa Jousimäki A.& Kosonen L. 2009. Syytettynä isä. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä
- Harper, S. & Fine, M. 2006. The Effects of Involved Nonresidential Fathers' Distress, Parenting Behaviors, Inter-Parental Conflicts, and the Quality of father-Child Relationships on Children's Well-Being. *Fathering* 4(3), 286-311.
- Hautala, T. 2010. Väkivalta ja huoltoriidat. Tampereen yliopisto
- Helén, I. 1997. Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, ja valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Gaudeamus.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Sosiaaliportti. Viitattu 18.6.2011 <http://www.oikeus.fi/uploads/u09dr3c.pdf>
- Hetherington, E.M. & Stanley-Hagan, M.M. 1997. The effects of divorce on fathers and their children. Kirjassa M. Lamb (toim.) *The role of the father in child development*, s.191-211. New York: John Wiley & sons.
- Huttunen, J. 1999. Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press, Tampere, 169-193.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnta. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hyvä erovanhemmuus <http://www.hyvaerovanhemmuus.fi>
- Häggman, K. 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen Historiallisen Seuran tutkimuksia 179. Helsinki: SHS.
- Jallinoja, R. 1983. Suomalaisten naisasialiikkeen taistelukaudet. WSOY; Helsinki
- Jokinen, E. 1991. Naisen odysseia individualismiin. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita nro 65.

- Julkunen, R. 1994. Suomalainen sukupuolimalli. 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, A. & Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere, 179-202.
- Kaffman, M. 1993. Divorce in the Kibbutz: Lessons To Be Drawn. Family Process 32, 117-133.
- Kangas, J. 2009. Teoksessa Jousimäki A.& Kosonen L. 2009. Syytettynä isä. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä
- Kangaspunta, K.2007. Kehittämiskonsultti. Kehittämisspolku Oy. Johdatus työn kehittämiseen – lähtökohdat, mallit ja välineet. Kehittämistyön työryhmien käynnistäminen. Power-Point-esitys. 10.12.2007.
- Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huoto- ja tapaamisriidoissa.
- Kempele, J. (toim.) 2000. Miesnäkökulmia tasa-arvoon. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 2000:5. Helsinki: Oy Edita Ab
- Kinnunen, S. 2001. Yhteinen yritys. Helsinki: Karassana.
- Korhonen, M. 1999. Isyyden muutos. Keki-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun Yliopistopaino. Joensuu.
- Koski, M-L. 1995. ”Riittävän hyvän vanhemmuuden” arvioiminen. Teoksessa Aho,S., Kulmala,U., Rähä,H., Porkka.S., Timlin.T. (toim.) 1995.Lapsen etu. Painosalama Oy. Turku
- Kulmala, U.1995. Lapsen etu-käsitteen pienimuotoinen kokeellinen kartoitus. Teoksessa Aho,S., Kulmala,U., Rähä,H., Porkka.S., Timlin.T. (toim.) 1995.Lapsen etu. PainosalamaOy. Turku
- Kärki, J. 2007. Lastenvalvojan asiakastiedot sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmässä. Isyyden selvittäminen, lapsen elatus sekä lapsen huolto-, asumis- ja tapaamisoikeusasiat. Sosiaalialan tietoteknologiahanke/Dokumentaatio. Sosiaali- ja terveysministeriö. STAKES. Helsinki. Viitattu 3.5.2011 <http://www.sosiaaliportti.fi>
- Kääriäinen, A. 2008. Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeutta koskevan läätöksen täytäntöönpanosta: Viitattu 25.8.2011 <http://www.sosiaaliportti.fi>
- Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex www-sivut. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 20.11.2011 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

- Leite, Randall W. & McKenry, Patrick C. 2002. Aspects of Father Status and Postdivorce Father Involvement with Children. *Journal of Family Issues* 23 (5), 601–623.
- Leppänen, A. 1995. Työ- ja tuotantoprosessin kehittäminen. Työterveyslaitos: Työterveys 2/1995 12-13.
- Linnavuori, H. 2007. Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylän yliopisto.
- Litjala, M. 2002. Lapsi erossa – empiirisiä kuvaajia. Teoksessa M. Litjala & M. Auvinen & E. Valjakka & S. Salminen 2002: Lapsen asema erossa. Helsinki: Wsoy. Lakitieto, 6–33.
- Miettinen, A. 2011. Puolet aviopareista eroaa, eroavien avioliitot kestävät keskimäärin 11 vuotta. Helsingin sanomat. HS.fi uutiset. 3.6.2007 Viitattu 24.11.2011
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli>
- Miettinen, A., Rökkänen, P. & Viinikainen, H. 2011. Isyyden selvittämisen, lapsen huollon ja tapaamisoikeuden varmistamisen sekä lapsen elatusavun vahvistamisen toimintaprosessit. Toimintaprosessien kuvauksia. Sosiaalialan tietoteknologiahanke. Itä-Suomen Yliopisto. Viitattu 17.8.2011 <http://www.sosiaaliportti.fi>
- Mykkänen-Hänninen, R. ja Kääriäinen, A. 2009. Vertaisuus ja vertaistuki eroauttamisessa, Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti, Hakapaino Oy, Helsinki
- Nordman, T. Porin perusturvajohtaja. Haastattelu Porin sosiaali- ja terveystoimessa 9/2010. Lupa tekstiin saatu 3.10.2011 sähköpostilla.
- Neuvokeskus. Viitattu 19.9.2011 <http://www.lskl.fi/neuvokeskus>
- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16-38)
- Ollila, A. 1993. Suomen kotiäitien päivä valkenee... Marttajärjestö suomaliasea yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 173. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Palmunen, A. 2009. Asiantuntijoiden käsitykset yksivanhempaisuudesta. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. ja Pölkki P. (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Penttilä, U., Yli-Marttila, L. 1999. Eron vaiheet, Kirja eroaville ja eroavien auttajille. Tietosanomat. Fälth & Hässler AB, Smedjebacken
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 13.5.2011 <http://ext.poskelappi.fi/>
- Pyror, J. & Rodgers, B. 2001. Children in Changing Families. Life after Parental Separation. Oxford: Blackwell Publishers

Raamattu 1. kun. 3:16-28

Rantalaiho, 1994. Kirjassa: Isyyden muutos. Korhonen 1999

Räihä, H. Avioeron joto kannattaa. Teoksessa Aho, S., Kulmala, U., Räihä, H., Porkka, S., Timlin, T. (toim.) 1995. Lapsen etu. PainosalamaOy. Turku

Saari, T. 2.7.2010. Satakunnan Kansa. Isät vaativat isuuslakia remontiin – he haluavat oikeuden lapsiinsa.

Saastamoinen, A-R. 2009. Kasper / Lapset, nuoret ja lapsiperheet kehittämishanke. SEITTI-hanke, Perhetyön ja lastenvalvojan työn nykytilan selvitys. Oiva, Aava ja Lahti

Seltzer, J. 2000. Child Support and Child Access. Teoksessa Olhdam, Thomas & Melly, Marygold (toim.) Child Support. The Next Frontier. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Seppänen-Järvelä, R. & Vataja, K. (toim.) 2009. Tyyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva

Sinkkonen, J. 2009. Teoksessa Jousimäki, A. & Kosonen, L. 2009. Syytettynä isä. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä

Smart, C. 2003. New Perspectives on Childhood and divorce. Childhood 10(2), 123-129.

Stewart, S. 1999. Nonresident Mothers' and Fathers' Social Contact with Children. Journal of Marriage and the Family 61(4), 894-907.

Suomen sovittelufoorumi. Perheasioiden sovittelu <http://www.ssf-ffm.com/index.htm>

Stakes 2007. Tilastokeskus: Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Stakes

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä

Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteissa – opas sosiaalitoimelle. Saarijärvi: STAKES.

Tilastokeskus. Viitattu 13.8.2011 <http://www.stat.fi/>

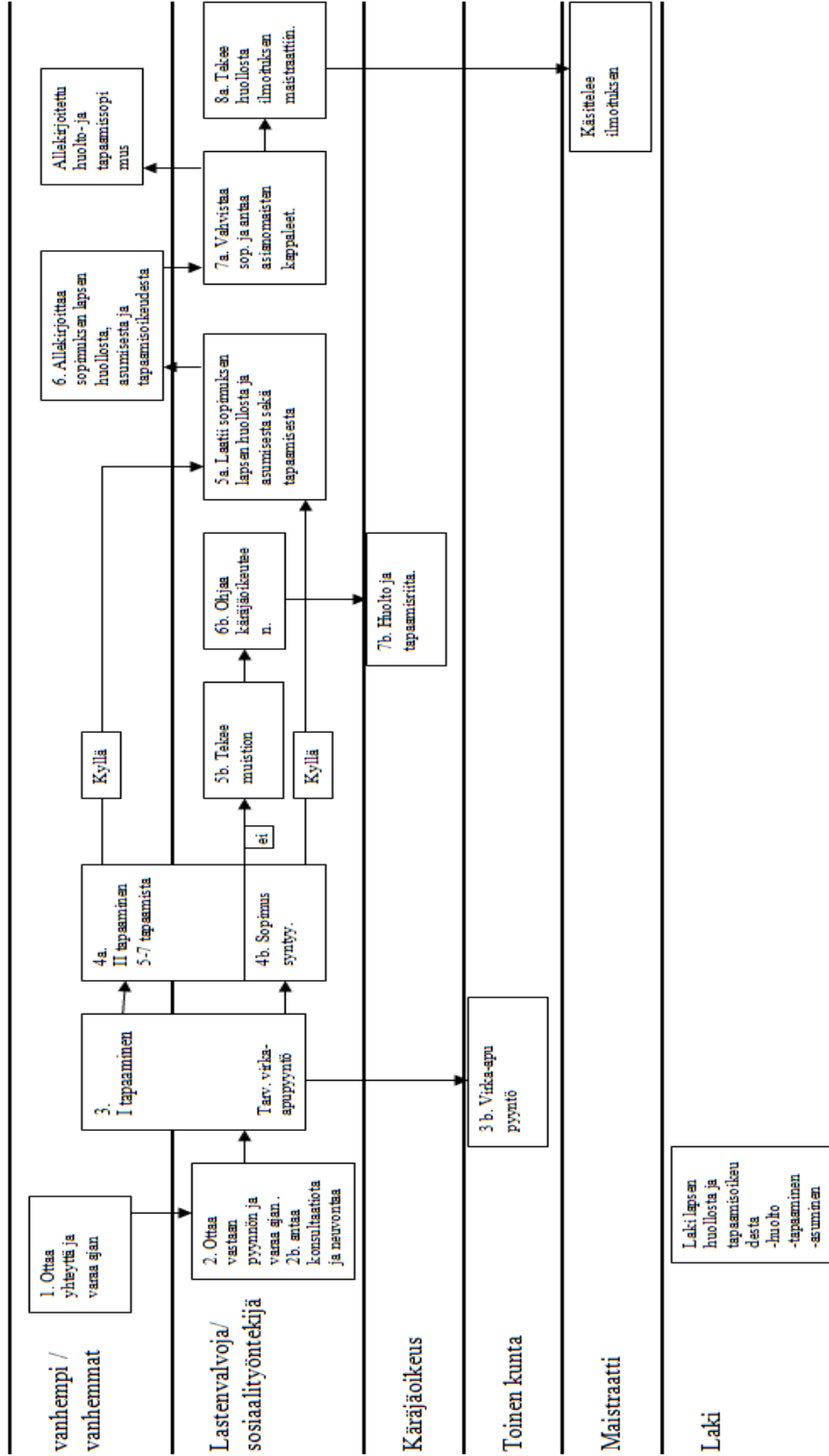
Timlin, T. 1995. Selvitys tuomioistuimen pyynnöstä. Teoksessa Aho, S., Kulmala, U., Räihä, H., Porkka, S., Timlin, T. (toim.) 1995. Lapsen etu. PainosalamaOy. Turku

Valkama, E. & Litmala, M. 2006. Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 224. Helsinki: Hakapaino oy.

- Wallerstein, J.S. & Kelly, J.B. 1976. The effects of parental divorce: Experience of the child in later latency. *American Journal of orthopsychiatry* 46: 256-269. Teoksessa Jousimäki, A. & Kosonen, L. 2009. Syytettynä isä. Sinkkonen J. 1998, 212. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä
- Wallerstein, J.S. & Blakeslee, S. 1991 *Avioeron jälkeen*. Helsinki. Otava.
- Wallerstein, J.S., Lewis, J. & Blakeslee, S. 2007. *Avioeron perintö. Eron lapset aikuisina*. Helsinki. Therapie-säätiö.
- Valtonen, M. Erotilanteen psykologiaa. Viitattu 23.11.2011) <http://www.miessakit.fi>
- Vesa, J. 2009. Näkökulmia vuoroasumiseen -haasteita, edellytyksiä ja mahdollisuuksia.
- Vuori, J. 2004. *Muuttuva isyys*. Teoksessa I. Aalto ja J. Kolehmainen (toim.) *Isä Kirja*. Vastapaino. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.
- Väestöliitto. Uusperhe <http://www.vaestoliitto.fi>
- Vänskä, M. 2011. Tasa-arvoa erovanhemmuuteen –isät pois paitsiosta. <http://www.lamk.fi/erovanhemmuus/esittely/>
- Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry. <http://www.yvpl.fi>
- Yhdistys 9 1968/1995b: *Isien äitiysloma*. Teoksessa Husu, Liisa et al. (toim): *Lukukirja Suomen naisille*. Gaudeamus, Helsinki, 365-366.
- Öberg, B. & Öberg, G. 1979. *Elämä jatkuu eron jälkeen*. Keuruu. Otava.

LIITTEET

HUOLLON ja TAPAAMISEN SOPIMISEN PROSESSI

MENETTELYOHJE

SOPIMUS LAPSEN HUOLLOSTA JA TAPAAMISOIKEUDESTA

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeussopimus voi tulla vireille seuraavista syistä:

- asiakkaan yhteydenotto (vanhempi / vanhemmat)
- virka-apu toisesta kunnasta
- lastensuojelu, lastenpsykiatria

Sopimus voidaan laatia vanhempien muuttaessa erilleen tai kun aikaisemmin laadittuun sopimukseen tai käytäntöön halutaan muutosta. Sopimus tehdään lapsen 18 ikävuoteen saakka tai erikseen sovituksi määräajaksi.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 8§:ssä todetaan, että sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti.

Rauman kaupungilla on käytössään Pro Consona ohjelma joka sisältää sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Kaavakkeita on saatavana myös manuaalisena käsinkirjoitettavana.

1. Ottaa yhteyttä ja varaa ajan:

- Kun lapsen vanhemmat tarvitsevat lastenvalvojan palveluja lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvässä sopimuksessa (uuden sopimuksen laatiminen tai jo olemassa olevan sopimuksen päivittäminen), he varaavat ajan sopimusneuvotteluun.
- Vanhemmat ottavat yhteyttä lastenvalvojaan puhelimitse tai sähköpostilla.
- Puhelinkonsultaatiota tai varataan tapaamisaika:
 - * Alkukartoituksessa selvitetään yhteydenoton tarve
 - * Neuvontaa ja ohjausta, uusi sopimus tai sopimuksen tarkastaminen.
 - * Kirjataan ProConsona asiakastietojärjestelmään.
- Joissakin tapauksissa pyyntö voi tulla myös muilta yhteistyökumppaneilta (lastensuojelu, lastenpsykiatria, virka-apupyyntö.)
- Virka-apua pyydetään silloin kun sopimusosapuolet asuvat eri kunnissa.

2. Ottaa vastaan pyynnön:

- Pynnön saatuaan lastenvalvoja antaa ajan käsikalenteristaan ja tavoitteena on siirtää konekalenteriin joko päivittäin tai vähintään kerran viikossa, niin että ajat ovat nähtävissä vahtimestarilla hyvissä ajoin.

- Lastenvalvoja;
- * Tarkistaa henkilötiedot (Väestö)rekisteristä.
- * Perustaa tietokantaan (Pro Consona) perheen
- * Asiakkuutta ei synny, jos käynnin tarkoitus on informaation antaminen, perhettä ei perusteta koneelle tai se poistetaan käynnin jälkeen.

- Väestörekisterikeskuksesta saatavat tiedot ovat tarkistus- ja tietolähdetietoja, joiden paikkansapitävyys ja ajantasaisuus tarkistetaan yhteistyössä asiakkaan kanssa. Henkilötietojen keruu ja käyttö on sidottu tehtäväkohtaiseen käyttö-tarkoitukseen.

2b. – Puhelinkonsultaatio ohjauksesta ja neuvonnasta ei synny asiakkuutta ja prosessi päättyy ensimmäiseen puheluun.

- * Kirjataan ProConsona asiakastietojärjestelmään.

- Sosiaalihuollon tiedot ovat arkaluontoisia ja salassapidettäviä.

3. I tapaaminen

- Ensimmäiseen tapaamiseen saapuu toinen vanhemmista / molemmat vanhemmat / + tarvittaessa tukihenkilö. Tukihenkilö voi olla kuka tahansa vanhemman luottohenkilö tai lakimies.

- Käytäntönä on saada molemmat vanhemmat saman pöydän ääreen, jolloin vanhemmat saavat samansisältöisen informaation.

- Tilaisuudessa lastenvalvoja antaa tietoa vanhemmille ja kartoittaa tilanteen ja selvittää sopimukseen tarvittavat tiedot:

- * lv. pyytää vanhempia kertomaan perheen historiaa ja miksi tilaisuudessa nyt ollaan.
- * peruseriaatteet, mistä on hyvä sopia lapsen oikeudet huomioiden
- * lain määritykset
- * vanhempia pyydetään kertomaan omat toiveensa ja näkemyksensä miten lasten tapaamiset tulisi järjestää lapsen oikeudet huomioiden.
- * prosessin etenemisestä käydään keskustelua
- * selvitetään myös mitä tapahtuu mikäli sopimukseen ei yhdessä päästä.
- * lastenvalvoja yhdessä vanhempien kanssa sopii miten sopimusprosessia jatketaan :
 - a. sovitaan seuraava aika
 - b. sovitaan sopimuksen kirjoittamisesta. → 5a.

- Dokumentointi Pro Consonaan. (Vanhemmilla oikeus saada kaikki dokumentit käyttöönsä) Virka-apupyynnö kirjataan. Selvitys mahdollisimman yksinkertaisesti (virka-apupyynnö lähtenyt ja kirjallinen lastenvalvojan arkistossa).

- Jos vanhemmat pääsevät yhteisymmärrykseen, laatii lastenvalvoja sopimuksen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, jonka vanhemmat allekirjoittavat ja lastenvalvoja vahvistaa(5a.)

3 b. - Lastenvalvoja voi pyytää virka-apua toisen kunnan lastenvalvojalta, mikäli sopimusosapuolet asuvat eri paikkakunnilla. Tällöin sopimusohjat siirtyvät manuaalisesti kirjeinä paikkakuntien välillä osapuolten allekirjoitettaviksi.

4. a. II-VII tapaaminen

- Dokumentoinnin tarkistaminen Pro Consonasta. (Huom. Lastensuojelun tekstin tarkistaminen tarvittaessa.)

- Neuvottelua:

* sovittelutyötä

* kompromissiehdotuksia ja vaihtoehtoja ja niiden pohdiskelua lapsen edunmukaisesti.

* pohditaan molempien vanhempien antamien vaihtoehtojen hyviä ja haastavia puolia.

- Laadittavan sopimuksen sisällön muokkaamista:

* avoin sopimus jolloin vanhemmat pystyvät / voivat sopia hyvin joustavasti arjesta.

* tarkkaan määriteltyyn sopimukseen kirjataan hyvin tarkasti ylös kellonaikojen tapaamisten alkamiseen ja päättymiseen, juhlapyhien sekä lomien aikataulut.

- Tapaamisia voidaan järjestää myös lapsille, jolloin molempien vanhempien tulee antaa lupa lapsen tapaamiseen. Tapaaminen voidaan järjestää lastenvalvojan toimistolla, päiväkodissa tai koulussa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijää voidaan tarvittaessa käyttää käynnillä mukana.

5. a. tekee sopimuksen huollosta asumisesta ja tapaamisesta:

- Lastenvalvoja kirjaa tapaamissopimuksen Pro Consonassa.

” Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta”

- Käytännössä avoliitossa asuvan parin tapauksessa isyyden selvittäminen ja lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä sopiminen voidaan tehdä samanaikaisesti. Tällöin päätöstä lapsen huolto-, asumis- ja tapaamisoikeussopimuksen vahvistamisesta ei voida tehdä ennen kuin lapsen isyys on vahvistettu.

- Päätösteksti, jolla vahvistetaan tai jätetään vahvistamatta sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/83) 8 §:n nojalla.

- Päättös on perusteltava jos sopimusta ei vahvisteta. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset. Lisäksi päätökseen on liitettävä yksilöity tieto siitä, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia on muutoin ratkaistu. (Laki LTH 8,10-11§, Hallintolaki 434/2003 44-45 §)
 - o Jos lapsi vastustaa sopimuksen sisältöä
 - o Lastenvalvoja ei katso sopimuksen sisältöä lapsen edun mukaiseksi.

6. Allekirjoittaa sopimuksen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta

- Vanhemmat allekirjoittavat sopimuksen lastenvalvojan toimistolla.
- Virka-apupyynnössä sopimus lähetetään toisen vanhemman kotikuntaan allekirjoitettavaksi ja mahdollisesti vahvistettavaksi. Sopimus vahvistetaan lapsen kotikunnassa).

7. a. vahvistaa ja antaa asianomaisten kappaleet

- lastenvalvoja vahvistaa sopimuksen viranhaltijapäätöksellä ja antaa asianomaisille omat kappaleet.

- Virka-apu lähetetään takaisin tai asianosaisen kotikuntaan.

- Tämä asiakirja on kunnan sosiaalilautakunnan tai sen alaisen viranhaltijan päätös, jolla vahvistetaan lapsen huolto ja tapaamisoikeussopimus.

- Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 8§:ssä todetaan, että sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on asuinpaikka.

- Hallintolain (434/2003) 44§ :n mukainen tieto päätöksen tehneestä viranomaisesta kirjataan sopimukseen sekä hallintolain (434/2003) 44§:n mukainen tieto päätöksen tekemisen ajankohdasta (ppkkvvvv)

8. a. tekee huollosta ilmoituksen

- Tapaamissopimuksesta ei ilmoitusta maistraattiin tehdä, mutta huoltosopimuksesta tieto maistraattiin lähetetään kirjallisena, jos huolto muuttuu. (postitse - yksi kappale - kirjoitetaan käsin.)

5. b. tekee muistion

- Mikäli sopimusta ei synny useista tapaamisista huolimatta, kirjaa lastenvalvoja pääkohdat ProConsona ohjelmaan perheen info sivulle.

6. b. ohjaa käräjäoikeuteen

- Koska sopimusta ei ole syntynyt ohjaa lastenvalvoja vanhempia selvittämään asia käräjäoikeudessa tarvittaessa.

7. b. Huolto ja tapaamisriita

- siirtyy käräjäoikeuteen päätettäväksi, josta käräjäoikeus tekee selvityspyynnön sosiaalilautakunnalle.

PROSESSIN TOIMINTAOHJELOMAKE

1. Prosessin nimi	Sopimus Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361
2. Prosessin omistaja	Lastenvalvojat
3. Kuvausryhmä	Taina Engblom, Maija Ikonen
4. Kuvauksen laadintapäivä/ päivitetty	/
5. Kuvauksen hyväksyjä (Tulosalueen johtaja/ tulosyksikön johtaja) Ja hyväksyntäpäivämäärä	Lastensuojelun päällikkö Johanna Ylikoski
6. Prosessin tarkoitus Mihin prosessia sovelletaan? Mihin se perustuu: luettelo prosessiin liit- tyivistä keskeisistä laeista, säädöksis- tä sekä ohjeista.	Huolto- ja tapaamisoikeussopimuksella vanhemmat sopivat lapsensa asumisesta, huoltomuodosta ja lapsen yhteydenpidosta vanhempaan, jonka luona hän ei asu. Palvelu perustuu lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. L 8.4.1983/361
7. Prosessin tavoite Mikä on prosessin päämäärä? Miten se liittyy kaupungin strategian tavoit- teisiin?	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, 1§ ja 2§
8. Prosessin kriittiset me- nestystekijät Ne asiat, joissa on ehdottomasti on- nistuttava, jotta prosessin tavoite toteutuu.	<ol style="list-style-type: none"> 1) Lakien noudattaminen 2) Lapsen edun ja oikeuksien huomioiminen 3) Palvelulähtöinen asiakastyö <ul style="list-style-type: none"> - Palvelun tasalaatuisuus - Yhdenvertaisuus - Asiakslähtöisyys - Lapsen tarpeen ja toiveen huomioiminen sopimus- käytännössä
9. Prosessin asiakkaat (Prosessin palvelun vastaanottaja)	<ul style="list-style-type: none"> - Lapsi ja hänen vanhempansa - Eroamassa olevat ja eronneet perheet - au-lapset ja hänen vanhempansa

<p>10. Prosessin sidosryhmät Mitkä ovat ne tahot jotka liittyvät kuvattavaan prosessiin?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - virka-apu pyyntö (lastenvalvonta muissa kunnissa) - perhetukikeskus - lastensuojelu - maistraatti - (käräjäoikeus)
<p>11. Prosessin asiakkaiden ja sidosryhmien tarpeet ja vaatimukset Asiakkaan ilmaisemat vaatimukset. Vaatimukset, joita asiakas ei ole ilmaissut, mutta jjoita palvelun toteuttaminen edellyttää. Palvelua koskevat lakien ja viranomaisten vaatimukset (ISO 7.2.1)</p>	<p>1) Lain ja lapsen edun tuntemus 2) Tietoa lapsen kehitystarpeista, perhe- ja parisuhde dynamiikan tuntemus. Erokriisin vaiheiden tunnistaminen ja vaikutus vanhempiin.</p>
<p>12. Rajapinnat muihin prosesseihin Mitkä ovat prosessin liittymät muihin prosesseihin (leikkauspinnat)? Mihin laajempaan kokonaisuuteen prosessi kuuluu?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Isyyden vahvistamisen prosessi - Huollosta sopimisen prosessi - Elatussopimuksen vahvistamisen prosessi - Lastensuojelun prosessit <ul style="list-style-type: none"> o Isyyslaki 5.9.1975/700 o Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704 o sosiaalihoitolaki 17.9.1982/710 o lastensuojelulaki 13.4.2007/417 o laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812 o Yk:n lapsen oikeuksien sopimus (20.11.1989); Asetus 60/1991
<p>13. Prosessin keskeiset resurssit Henkilöstö, osaaminen, laitteet, työkalut, tietojärjestelmät</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Moniammatillinen henkilökunta – 2 lastenvalvojaa - ProConsona asiakastietojärjestelmä - Väestötietojärjestelmä - Asianmukaiset tilat ja työvälineet - Työnohjaus
<p>14. Vastuunjako Mikä on toimijoiden välinen vastuun- ja tehtävienjako? Mitkä ovat keskeisimmät roolit ja niihin liittyvät tehtävät?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Lastenvalvoja vastaa koko prosessin alusta loppuun.
<p>15. Prosessin alkaminen Miten asian vireille tulo tapahtuu? Miten asiakkaat/potilaat ohjautuvat palveluun?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vanhempien yhteydenotto viranomaisiin - Virka-apupyyntö

<p>16.Mitä tietoa prosessi tarvitsee toimiakseen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Perustiedot - prosessin sisäiset tiedot (esim. hoito- ja palvelusuunnitelmat, toimintasuunnitelmat) - organisaation muiden prosessien tiedot - asiakkaalle toimitettavat tiedot (viranomaispäätökset, esitteet, ohjeet, palautelomakkeet) - mitkä ovat kriittisiä tietoja? 	<ul style="list-style-type: none"> - Lainsäädäntö, ko. lakien tuntemus - Väestötiedot asiakkaasta - lapsen kehityksen ja tarpeiden tuntemus - arviointi kyky lastensuojelun tarpeesta - perhe-, parisuhde ja uusperhe dynamiikan tuntemus - sosiaalityön substanssiosaaminen - Vuorovaikutustaidot, neuvottelu- ja sovitelutaidot, kriisi auttamisen taidot, perheasioissa, lapsen kehitystarpeiden ja arjen tuntemus.
<p>17.Mitä tietoa prosessista jää ja minne se tallentuu?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pro Consona asiakastietojärjestelmä jossa sopimukset, dokumentit ja info-tiedot. - Sopimukset arkistoidaan paperiversiona.
<p>18.Prosessin loppuminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Lastenvalvoja vahvistaa sopimuksen, jonka vanhemmat ovat allekirjoittaneet. - Tapaamiset päättyvät muuten - Käräjäoikeuden prosessi alkaa.
<p>19.Prosessin tulokset asiakkaalle ja sidosryhmille</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sopimusasiakirjat vanhemmille - Huollon muutos asiakirjat maistraattiin
<p>20.Prosessin suoriutumiskyvyn mittarit ja prosessin ohjaus</p> <p>Miten prosessin tavoitteiden toteutumista mitataan? Mitkä ovat tunnusluvut ja miten niihin reagoidaan? Miten poikkeamia seurataan ja korjataan?</p>	<p>TÄMÄ OSIO JÄÄ LASTENVALVOJIEN JA HEIDÄN ESIMIEHENSÄ SUUNNITELTAVAKSI JA SOVITTA- VAKSI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Asiakaspalaute - Reklamaatiot / Asiakastyytyväisyyden mittaaminen. - Allekirjoitettujen sopimusten suhde käräjäoikeuteen menevien suhteeseen - Tehtyjen sopimusten määrä - Tiimipalaverien toteutuminen (pöytäkirja)
<p>21.Prosessin kehittämisen menettely</p> <p>Miten prosessia parannetaan? Miten seim. valitukset ja kehittämisideat kootaan, analysoidaan ja hyödynnetään? Kuka vastaa prosessin kehittämisestä?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Työnohjaus - Vertaisryhmät (2x/vuosi) - Lastensuojelutiimi (1x/kk) - Tiimipalaveri (esimies + lv:t 1x/vuosi) - Koulutus - Auditoinnit - Ammattikirjallisuuteen tutustuminen

22.Työnkulkukaavio Tehdään liitteeksi	- Prosessikuvaus tehty liitteeksi 8/2011
--	--

Tekijät:
Aili Dujo, Vahberg Minna, Niemi Aino,
Miettinen Riina ja Oksanen Heikki

Lapsen huoltajus- ja tapausriisutusvakuutus
vrs.1.3. Opintiaikavakuutus

